

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

назва факультету

Кафедра теорії права та прав людини

(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (магістерської роботи)

магістр

(освітній ступінь)

на тему «**Легальність та ефективність санкцій у міжнародному праві**»

Виконала:

студентка II курсу, групи СПЛ18/М
спеціальності

081 "Право"

(шифр і назва спеціальності)

Здіорук Я.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник д.ю.н. Заверуха І.Б.

(прізвище та ініціали)

Рецензент к.ю.н. Городиський І. М.

(прізвище та ініціали)

Львів – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
I. ІСТОРИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	6
1.1. Санкції – як інститут міжнародного права: поняття та правові ознаки	6
1.2. Еволюція санкцій у міжнародному праві: історія та сучасність	11
1.3. Загрози порушення прав людини, пов’язані із застосуванням санкцій	16
II. ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОЛЕКТИВНИХ САНКЦІЙ	26
2.1. Правові засади та механізм запровадження санкцій Ради Безпеки.....	26
2.2. Правові засади та значення застосування санкцій регіональними організаціями	39
2.3. Оцінка ефективності колективних санкцій як засобу підтримання та відновлення міжнародного миру та безпеки.....	46
III. ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОДНОСТОРОННІХ САНКЦІЙ ДЕРЖАВ.....	55
3.1. Правова основа застосування контрзаходів державою, яка постраждала від порушення міжнародних зобов’язань	55
3.2. Застосування санкцій третіми державами у разі порушення зобов’язань <i>erga omnes</i>	60
3.3. Оцінка ефективності односторонніх санкцій як засобу забезпечення виконання міжнародних зобов’язань.....	68
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Порухення норм міжнародного права порушує також основи мирного та безпечного співіснування держав. Відтак заходи забезпечення дотримання міжнародно-правових норм є необхідним елементом належного функціонування системи міжнародного права. Санкції є засобом реагування суб'єктів міжнародного співтовариства на неприйнятну поведінку тих, хто здійснює посягання на міжнародний правопорядок. Сучасні санкції мають різну правову природу: конвенційну та звичаєву; різних суб'єктів застосування: міжнародні організації, держави, групи держав; різні наслідки. Та попри цю різноманітність, мета у них одна – змусити держави дотримуватись міжнародних зобов'язань заради спільного блага. Оскільки війна є недопустимою практикою, а дипломатія – надто "м'яким" засобом реагування, санкції розглядають як доступний інструмент ефективного впливу на суб'єкта порушення.

Україна вже шостий рік страждає від порушення її національного суверенітету та територіальної цілісності зі сторони Росії. Рада Безпеки, яка відповідає за підтримку миру та безпеки, не забезпечує ефективного реагування на порушення фундаментальних принципів міжнародного права щодо України. Основною причиною цього є статус постійного члена Російської Федерації в Організації Об'єднаних Націй (ООН). З огляду на це Росія має право вето, яке часом використовує у власних інтересах, часом всупереч засад миру та безпеки. Це один з тих прикладів, коли колективний механізм безпеки не здатний припинити порушення норм міжнародного права, у дотриманні яких зацікавлена кожна держава. Поразки колективного механізму, уповноваженого застосовувати санкції (Рада Безпеки, регіональні організації), змушують держави самотійно "наводити лад у світі". Легальність односторонніх санкцій держав не визнана міжнародним правом, однак такі заходи активно застосовуються у практиці міжнародних відносин. Вихід

односторонніх санкцій за межі правового регулювання приховує у собі небезпеку зловживань та порушень зі сторони держав, які їх застосовують.

Таким чином, вивчення правової природи санкцій, їхнього еволюційного розвитку, суб'єктів застосування та їхніх особливостей дозволить пізнати несиловий інструмент реального впливу на припинення порушень міжнародних зобов'язань. Аналіз практики застосування санкцій дозволить визначити, що впливає на ефективність санкцій.

Новизна дослідження полягає у вивченні санкцій різного правового походження як засобу забезпечення дотримання норм міжнародного права та виведенні критеріїв їхньої ефективності з урахуванням практики застосування.

Метою роботи є комплексне теоретичне та практичне вивчення санкцій як засобу забезпечення дотримання норм міжнародного права, а також визначення ефективності санкцій як засобу впливу на припинення порушень міжнародних зобов'язань.

Для досягнення мети дослідження було визначено наступні **завдання**:

- прослідкувати історичний розвиток інституту санкцій у міжнародному праві;
- дослідити правову основу, механізм та практику застосування санкцій Радою Безпеки та регіональними організаціями як засобів підтримання міжнародного миру та безпеки відповідно до Статуту ООН;
- дослідити звичаєву природу походження та практику застосування контрзаходів та контрзаходів третіх держав;
- проаналізувати загрози порушень прав людини, що можуть виникати у зв'язку із застосуванням санкцій;
- на основі аналізу практики застосування низки міжнародних санкцій сформулювати критерії їх ефективності.

Об'єктом дослідження є практика застосування санкцій Ради Безпеки ООН, регіональних організацій, контрзаходів та контрзаходів третіх держав.

Предметом дослідження є конвенційні та звичаєві форми реагування на порушення міжнародного права, зокрема: санкції Ради Безпеки ООН та

регіональних організацій, контрзаходи постраждалої держави, контрзаходи третіх держав на порушення зобов'язань *erga omnes*.

Теоретичні підходи і методологія дослідження. Серед основних методів дослідження було застосовано історичний метод, порівняльно-правовий, систематичний, методи дедукції та індукції. Зокрема, для визначення еволюції та розвитку інституту санкцій з давніх часів і у сучасному міжнародному праві було застосовано історичний метод. За допомогою методу систематизації було упорядковано об'єкти дослідження з різною правовою природою та правовими підставами. Одним з основних методів дослідження був також метод вивчення правової доктрини, на основі якого здійснювався аналіз правових джерел для визначення наявності права. Цей метод доповнювався вивченням практики держав з розроблення та застосування санкцій для ілюстрації реальної правової дійсності. Метод порівняння було використано при співставленні ефективності колективних та односторонніх санкцій по запропонованим критеріям ефективності.

Джерела дослідження. Теоретичною основою дослідження стали наукові праці українських та іноземних дослідників, зокрема О.В. Задорожнього, В.А. Василенко, Ю.В. Малишева, М. Доксі, Дж.Гордона, Р.Гарфілда, К. Волтера, Т. Райса, Е. Фіцджеральда, Д. Алланд, М. Давидовича та інших.

Структура роботи. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Кожен із трьох розділів поділяється ще на три підрозділи. Загальний обсяг роботи – 78 сторінок, у тому числі список використаних джерел – 92 сторінки.

РОЗДІЛ I

ІСТОРИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

1.1. Санкції – як інститут міжнародного права: поняття та правові ознаки

Міжнародне право є особливою системою принципів та норм, що розробляються суб'єктами міжнародного права для врегулювання їхнього взаємного існування. У системі міжнародного права відсутній централізований апарат примусу, який би міг забезпечити реалізацію правових норм¹. Відповідно до концепції Кельзена, наявність примусу у випадку порушення норм правового порядку, є ключовою ознакою, яка відрізняє правовий від будь-якого іншого порядку, заснованого на системі норм (релігійного, культурного, соціального)². Римський принцип *ubi jus, ibi remedies* визначає - де є право, там і засоби його забезпечення. Тобто до суб'єкта, який вчиняє порушення та відмовляється його припинити, застосовують заходи примусу. Ці закономірності функціонування будь-якої правової системи поширюються і на міжнародне право. Об'єктивна потреба суб'єктів міжнародного права у стабільності міжнародного правопорядку викликає необхідність застосовувати заходи примусу до порушників, у тому числі санкції³.

Відсутність визначення поняття "санкції" у міжнародному праві призводить до постійних дискусій щодо того, які заходи відносити до санкцій, а які – ні. Професор О.В. Задорожній визначив, що "**міжнародно-правові санкції** – це правомірні примусові заходи, які застосовують суб'єкти міжнародного права для припинення міжнародного правопорушення, відновлення прав потерпілих суб'єктів і виконання правопорушником

---

¹ Hart. H. *The Concept of law*. Third Edition. Oxford University Press. 2012. p.216-220

² Kelsen H. *Principles of International law*. New York. 1967. p.54

³ Кешнер М. В. *Международная ответственность государств за нарушения обязательств в сфере защиты прав человека*. Москва РУДН. 2016. – с.214

зобов'язань внаслідок відповідальності, яка виникла у відповідь на правопорушення"⁴.

Інститут санкцій розвинувся з інституту самопомоги у класичному міжнародному праві. До становлення сучасної системи міжнародного права застосування воєнної сили було легальним засобом як для задоволення власних зовнішньополітичних цілей держав, так і для вирішення спорів між державами. До самопомоги прирівнювались будь-які заходи примусу, які держави пояснювали крайньою необхідністю та заходами самозахисту. Представник віденської правової школи А.Фердросс стверджував, що "оскільки в неорганізованій спільноті держав не існує жодних органів для забезпечення права, усунення недоліків неправомірних актів можливе лише у формі самопомоги"⁵.

Перші положення щодо обмеження застосування воєнної сили були закріплені у Статуті Ліги Націй, Пакта Бріана-Келлога. Остаточна заборона застосування сили була закріплена статтею 2(4) Статуту ООН, що призвело до становлення нового розуміння санкцій у міжнародному праві⁶.

Комісія міжнародного права ООН (далі Комісія) є авторитетним органом тлумачення та кодифікації норм міжнародного права. Під час роботи над розробкою Проекту Статей про відповідальність держав за міжнародні правопорушення (далі Статті про відповідальність) Комісія виробила власний підхід до розуміння санкцій як засобу припинення міжнародних протиправних діянь. У виданні «Щорічник Комісії міжнародного права» 1979 року Комісія визначила, що "санкції – це заходи, які є реакцією на порушення міжнародних зобов'язань, що мають серйозні наслідки для всієї міжнародної спільноти або її частини, запроваджуються рішенням міжнародної організації від імені держав-членів та є легітимними, якщо здійснюються у відповідності до положень

---

⁴ Задорожній О.В, Буткевич В.Г., Мицик В.В. *Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права*. Київ. 2001. с.115. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iir-mp.narod.ru/books/ipl/konspekt.pdf> (10.12.2019)

⁵ Андреев О. Л. *Інститут самопомоги у міжнародному праві: історико-правова розвідка*. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. Вип. 6-2(1). 2013. с.146 (з посиланням на Фердросс А. *Международное право*. 1959)

⁶ Див. Підрозділ 1.2

відповідного договору"⁷. До прихильників такого підходу можна зарахувати Т.Н. Нешатаєву⁸, В.А. Василенка⁹, О.В. Задорожного¹⁰, І.І. Лукашук¹¹.

При вивченні санкцій не можна не згадати про контрзаходи. Контрзаходи застосовуються постраждалою державою для того, щоб змусити державу-порушницю дотримуватись її міжнародних зобов'язань¹². Відповідно до частини 2 статті 49 Статей по відповідальність, "контрзаходи обмежуються невиконанням міжнародних зобов'язань по відношенню до держави, яка відповідальна за первинне порушення"¹³. Обставини, за яких вживаються такі заходи, є підставою для виключення міжнародно-правової відповідальності держави, яка їх застосовує¹⁴.

Станом на сьогодні підхід Комісії, відповідно до якого санкції можуть застосовуватись виключно міжнародними організаціями, а контрзаходи – постраждалою державою, є обмеженим для використання. Основною причиною цього є активне застосування й інших несилових заходів з метою припинення порушень міжнародних зобов'язань. Зокрема, до таких заходів належать односторонні санкції держав. Вони вживаються для того, щоб змусити державу припинити порушення зобов'язань *erga omnes*. Збільшення активності застосування односторонніх санкцій пояснюється тим, що санкції Ради Безпеки часто є неефективними або держави-члени Ради Безпеки не досягають згоди щодо їхнього запровадження, навіть за наявності очевидної загрози або порушення міжнародного миру та безпеки. Контрзаходи також часто є недостатніми для того, щоб змусити державу припинити порушення міжнародних зобов'язань. Наприклад, у випадку окупації Криму та агресією у

---

⁷ International Law Commission. *Yearbook of the International Law Commission*. Vol.2.Part 2.1979. p.121

⁸ Нешатаєва Т.Н. *Международно-правовые санкции специализированных учреждений ООН*: автореферат.1985

⁹ Василенко А. *Международно-правовые санкции*. 1982. Киев. Издательское объединение "Вища школа"

¹⁰ Задорожній О.В, Буткевич В.Г., Мицик В.В. *Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права*. с.115

¹¹ Лукашук И.И. *Право международной ответственности*. Волтерс Клувер, 2004

¹² UNGA Res 56/83 *Responsibility of States for internationally wrongful acts*. UN Doc A/RES/56/83 28.01.2002.art. 22

¹³ Ibid.art.49(2)

¹⁴ Ibid.art. 22

східних районах України Російською Федерацією¹⁵, контрзаходи, які вживає Україна на підставі Закону "Про санкції"¹⁶, є недостатніми для того, щоб переконати Росію припинити порушення її міжнародних зобов'язань.

Для цілей даної роботи застосовуватиметься ціле-орієнтований підхід до поняття "санкцій". Основним критерієм для визначення санкцій є мета їхнього застосування: реагування на порушення норм міжнародного права¹⁷. **Санкції** – це усі несилові способи реагування, які вживаються окремою державою або колективом держав, проти держави, яка вчинила протиправне міжнародне діяння для забезпечення дотримання нею міжнародних зобов'язань. Такий підхід підтримує також П. Гуггенхайма, коли до санкцій зараховує як контрзаходи, так і колективні заходи міжнародних організацій¹⁸. Ціле-орієнтований підхід дозволяє скласти найбільш повну картину засобів реагування на припинення порушення міжнародних зобов'язань. Крім того, такий підхід до розуміння санкцій є динамічним, в його основі знаходиться сутнісне призначення санкцій. Практика реального застосування санкцій та оцінка їхньої ефективності у сучасній системі міжнародного права не має бути залишеною без уваги.

Міжнародні санкції не є виключно формою міжнародно-правової відповідальності. Задорожній стверджує, що "міжнародно-правова відповідальність – це обов'язок відновлення порушених прав та відшкодування, а міжнародно-правові санкції - це засіб, з допомогою якого держави відновлюють порушені права та домагаються відшкодувань"¹⁹. Міжнародна відповідальність настає автоматично з часу вчинення міжнародного правопорушення. Тоді як накладання санкцій передбачає волевиявлення компетентного органу та здійснення нормативно передбаченої процедури.

---

¹⁵ Коментар: окупація Криму та східних областей України Російською Федерацією – збройна кампанія, організована Росією та направлена на порушення територіальної цілісності та суверенітету України.

¹⁶ Закон України "Про санкції» Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2014, № 1644-VII, Редакція від 14.08.2014.

¹⁷ Ruys. T. *Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework*. 2016. UK. Edward Elgar Publishing. p.1.

¹⁸ Guggenheim P. *Traite de droit international public*. 1953–1954. Geneve, Vol.1-2. p. 63

¹⁹ Задорожній О.В., Буткевич В.Г., Мицик В.В. *Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права*. с.115

Мета, яка може ставитись перед санкціями: припинити міжнародне протиправне діяння; забезпечити належне виконання державою міжнародних зобов'язань; стримувати майбутні подібні дії цієї та інших держав; попередити державу-порушницю про те, що міжнародна спільнота не схвалює поведінку держави²⁰.

Мінімальні критерії, яким мають відповідати санкції є наступними: санкції вживаються у відповідь на порушення норми права; мають бути передбачені нормами права; мають негативний вплив на порушника - реальний чи символічний²¹.

Види санкцій можна систематизувати наступним чином:

- *За суб'єктом запровадження:*

Санкції можуть запроваджуються колективним органом, зокрема міжнародною організацією, на виконання норм міжнародного договору, що передбачають таке застосування; у випадку застосування санкцій окремими державами, держави керуються нормами міжнародного звичаєвого права та нормами національного законодавства.

- *За суб'єктом, на якого накладаються санкції:*

Всеохоплюючі санкції накладаються на всю державу як порушницю міжнародного права. Індивідуальні санкції накладаються на окремих осіб, які мають ключовий вплив на здійснення міжнародного протиправного діяння.

- *За порядком запровадження:*

Первинні санкції запроваджуються у відповідь на порушення норм міжнародного права. Вторинні санкції запроваджуються щодо суб'єктів (третіх держав, або юридичних осіб), які порушують первинні санкції.

- *За сферою впливу на суб'єкта:*

---

²⁰ Barry E. Carter, *International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime*, 1999, p. 1170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2598&context=facpub> (11.12.2019)

²¹ Doxey M, *International Sanctions in Theory and Practice*, 1983. p.274 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1806&context=jil> (11.12.2019)

Санкції можуть мати політичний, економічний, військовий характер. Наприклад, ембарго на зброю, заморожуванню фінансових активів окремих осіб, заборона імпорту/експорту, припиненням дипломатичних відносин тощо.

Таким чином, у Магістерській роботі поняття "санкції" охоплює несилові заходи колективної безпеки міжнародних організацій відповідно до Статуту ООН, несилові заходи безпеки окремих держав, які вживаються як реакція на міжнародне правопорушення проти неї (контрзаходи), а також заходи третіх держав як реакція на правопорушення міжнародних зобов'язань характеру *erga omnes*, спрямоване проти іншої держави (контрзаходи третіх держав). Всестороннє вивчення несилових заходів конвенційної та звичаєвої природи надасть змогу визначити, які існують несилові засоби для забезпечення дотримання норм міжнародного права.

1.2. Еволюція санкцій у міжнародному праві: історія та сучасність

Завданням Підрозділу 1.2 є огляд історичного процесу застосування санкцій як основного засобу підтримання міжнародного правопорядку. Сучасну систему санкцій детально розглянуто у Розділі 2 та Розділі 3.

Професор Василенко стверджує, що "сучасній системі міжнародно-правових санкцій передувала система заходів самопомоги, яка формувалась у процесі багатовікової практики міждержавних відносин і яка охоплювала різноманітні примусові засоби вирішення міждержавних спорів"²². Зокрема, він виділяє наступні види примусових засобів цієї системи: "реторсії, репресалії (збройні та незбройні) та війна"²³.

"Реторсії широко застосовувались у формі заходів економічного характеру, припинення торгових відносин, розриву дипломатичних відносин"²⁴. Прикладом може бути введення торговельного ембарго у державах, які входили до Афінського морського союзу, рішення про запровадження якого було

---

²² В.А. Василенко. *Международно-правовые санкции*.. с.65

²³ Там само. с.65

²⁴ Там само. с.65

прийняте у 432 році до н.е. Афіньськими народними зборами²⁵. Під час громадянських війн США ввели санкції проти Конфедерації з метою припинення іноземного імпорту на Південь²⁶.

Репресалії включали "інтервенцію, зайняття території іншої держави, бомбардування, воєнно-морські демонстрації, мирні блокади, у тому числі воєнно-морські блокади, що застосовуються без оголошення війни (...)"²⁷. Наприклад, перша мирна блокада відбулась 1827 року під час боротьби Греції за незалежність, учасниками якої були Туреччина, Британія, Франція та Росія²⁸. Такі військово-морські блокади вживались країною або союзом країн з метою обмеження торговельних відносин з іншою країною-порушницею. Необхідність таких обмежень здійснювалась для того, щоб змусити державу оплатити свої борги або для вирішення міждержавних суперечок²⁹. До початку Першої Світової Війни відбулась 21 мирна блокада у Латинській Америці, Європі, Азії³⁰.

На думку О.Л. Андреевко, "**війна** у доктрині класичного міжнародного права розглядалася як останній засіб та найсуворіша санкція в системі примусових заходів самопомоги"³¹. До прийняття Статуту ООН повна заборона застосування воєнної сили не була закріплена у міжнародному праві. Держава могла у будь-який час та за будь-яких обставин розпочати війну. Перші спроби обмежити війну здійснювались з початку ХХ століття. Конвенція про мирне врегулювання міжнародних спорів була прийнята на першій Гаазькій мирній конференції 1899 року. Положення Конвенції закріплювали рекомендацію, яку Е. Гордона сформулював наступним чином: "треті сторони

---

²⁵ Панченко В. Г. *Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів*. // Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід № 17/2017. с.12

²⁶ Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffrey J. and Elliot, Kimberly Ann. *Economic Sanctions Reconsidered, History and Current Policy*. Vol. 1. 1990

²⁷ В.А. Василенко. *Международно-правовые санкции*. с.65

²⁸ Davis L., Engerman. S. *History Lessons Sanctions: Neither War nor Peace*.// Journal of Economic Perspectives. Vol.17. 2003. p.188

²⁹ Ibid.p.188

³⁰ Ibid.p.188

³¹ Андреевко О.Л. *Інститут самопомоги у міжнародному праві: історико-правова розвідка* с.5

за власною ініціативою можуть пропонувати посередництво та медіацію для держав, між якими виник спір"³².

У той же час проводились мирні конференції європейських держав - Універсальний конгрес за мир. Одне з питань, яке обговорювали на цих конференціях, стосувалось організації міжнародної системи арбітражу для вирішення спорів та використання санкцій³³. Зокрема, передбачалось, що жодні санкції не можуть мати воєнного характеру та мають бути мирними по своїй суті ("*pacifiques*")³⁴. І хоча ці заходи не попередили початок Першої Світової Війни, вони позитивно вплинули на становлення ідеї миру як основи міждержавного співіснування.

Після закінчення Першої Світової Війни із прийняттям Статуту Ліги Націй, вперше було створено систему колективної безпеки. Використання війни як засобу вирішення міжнародних спорів обмежувалось. У Статуті було закріплено, що "держави-члени Ліги зобов'язані дотримуватись територіальної цілісності та політичної незалежності держав, а також утримуватись від зовнішньої агресії щодо останніх"³⁵. Стаття 16 Статуту Ліги Націй закріплювала, що:

Якщо член Ліги розпочинає війну, порушуючи зобов'язання мирного вирішення спорів, закріпленні статтями 12, 13 або 15, то він *ipso facto* трактується як такий, що вчинив акт війни проти всіх інших членів Ліги. Відтак, усі держави зобов'язуються негайно припинити з державою-порушницею усі торговельні або фінансові відносини; заборонити зв'язки між своїми громадянами та громадянами держави-порушниці; а також припинити усі фінансові, торгові або особисті стосунки між громадянами цієї держави і громадянами будь-якої іншої держави, незалежно від того, чи є вона членом Ліги. У разі необхідності Рада може надати військові, морські і повітряні сили члену Ліги для підтримки поваги до цих зобов'язань. Також передбачалось надання взаємної підтримки держав-членів та можливість виключення з Ліги за порушення зобов'язань, що впливають із Статуту³⁶.

Державами-засновниками Ліги Націй було 42 держави, за винятком таких великих держав як США та СРСР (останній приєднався в 1934). Пізніше

---

³² Gordon E, Article 2(4) in Historical Context. Yale Journal of International Law. 1985. p.271

³³ *The Advocate of Peace (1894-1920)* Sage Publications. Vol. 56, No. 10. 1984. p. 234

³⁴ Ibid. p. 234

³⁵ League of Nations . The Covenant of the League of Nations. 1924. art.10. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (10.12.2019)

³⁶ League of Nations . The Covenant of the League of Nations. art.16

кількість членів зростає, однак цього було недостатньо для реалізації амбітних положень Статуту стосовно попередження використання воєнної сили.

У 1928 році Американська конференція ухвалила Пакт Бріана-Келлога, який "(...) засуджував застосування війни для вирішення міжнародних спорів та закріплював відмову від війни як інструменту національної політики у відносинах між державами"³⁷. Держави мають використовувати "мирні засоби (...) для вирішення спорів"³⁸. До 1934 р. шістдесят три держави були учасниками цього Пакту³⁹.

Яскравим прикладом неефективності механізму колективної безпеки Ліги Націй стало застосування санкцій у відповідь на захоплення Італією територій Ефіопії 1935 року. Ліга Націй оцінила дії Італії як "акт війни". Як зазначає Г. Р. Шапіро, у відповідь на це до Італії були застосовані наступні санкції: "зобов'язання усіх членів Ліги не допустити будь-яких відносин між державою-порушницею та іншими державами, у тому числі особами з держав, що не є членами Конвенції, а також консультувати Італію щодо військових заходів"⁴⁰. Такі заходи виявились неієвими через те, що економічні та торговельні відносини не були припинені з усіма державами.

Усі міжнародні зусилля першої половини ХХ століття, спрямовані на припинення використання сили як засобу вирішення спорів між державами, не попередили Другої Світової Війни, однак заклали фундамент нового міжнародного правопорядку. Із прийняттям Статуту ООН міжнародне співтовариство об'єдналося навколо створення нового міжнародного механізму взаємодії держав. Ключовим принципом цієї системи міжнародних відносин стало обмеження застосування сили, передбачене статтею 2(4) Статуту ООН, до двох випадків: "право держави на самопомігу"⁴¹ та право Ради Безпеки

---

³⁷ Kellogg-Briand peace pact.1928 art.1. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp (10.12.2019)

³⁸ Ibid. art.2

³⁹ Gordon E, *Article 2(4) in Historical Context*. p.274 (з посиланням на: Briggs, *The law of nations: cases, documents, and notes*. 1938. 716-17 n.2)

⁴⁰ Harold Roland Shapiro, *The Limitations of League Sanctions under International Law*, 1935. U.S. L. Rev. p.541

⁴¹ Charter of the United Nations (UN Charter). United Nations. 26.06.1945. art .51 [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/> (10.12.2019)

застосувати силу "у випадках серйозної загрози міжнародному миру та безпеці"⁴². У новій системі міжнародних відносин спори мають вирішуватись мирним шляхом, зокрема на переговорах або судом. У Декларації про принципи міжнародного права 1970 року визначено, що "держави зобов'язані утримуватися від актів репресалій, пов'язаних із застосуванням сили"⁴³. Обмеження застосування сили призвело до пошуку альтернативних засобів, які б гарантували дотримання норм міжнародного права.

Еволюція санкцій до тієї форми у якій вони існують на сьогоднішній день була викликана наступним факторами:

- відмовою від війни як засобу вирішення міждержавних спорів;
- необхідністю створення ефективного засобу забезпечення виконання норм міжнародного права, які набули універсального характеру та стали гарантією безпечного співіснування держав;
- становленням ідеї захисту прав людини, яка мала втілюватись у щоденній практиці кожної держави, так і підтримуватись міжнародним співтовариством.

Сучасній системі міжнародних санкцій характерні наступні ознаки:

1. Заходи припинення міжнародних протиправних діянь вживаються як індивідуально державами, так і колективно через міжнародні організації. Колективна реакція на міжнародне порушення може вживатись також окремими державами поза межами організацій за наявності їхньої спільної домовленості.

2. Правовою основою застосування колективних санкцій є Розділ VII та VIII Статут ООН. Звичаєве міжнародне право визнає право держав вживати контрзаходи на припинення міжнародних протиправних діянь проти неї. Легітимним є вжиття санкцій окремими державами на виконання резолюції

---

⁴² UN Charter art.43

⁴³ UNGA Res 26/25 *The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/3dda1f104.pdf> (10.12.2019)

Ради Безпеки, спрямованої на припинення загрози міжнародного миру та безпеки. Щодо легітимності вжиття односторонніх санкцій, які ще називають колективними контрзаходами держав у випадку порушення зобов'язань *erga omnes* ще не досягнуто консенсусу у міжнародному співтоваристві.

3. Санкції еволюціонували із всеохоплюючих заходів проти держави, які мали негативний ефект на права людей санкціонованої держави та були малоефективними, до індивідуальних заходів проти конкретних осіб, які мають ключовий вплив на порушення міжнародних зобов'язань.

4. Надання санкціонованій особі права на перегляд правомірності внесення її до санкційного списку та права на справедливий суд .

Таким чином, інститут санкцій еволюціонував під впливом зміни системи міжнародних відносин. Перші санкції мали переважно військовий характер та застосовувались з метою задоволення державою власних зовнішньополітичних цілей. Відмова від використання військової сили була утверджена з прийняттям Статуту ООН. Сьогодні основне завдання санкцій – забезпечити дотримання державою норм міжнародного права, у чому зацікавлені усі члени міжнародного співтовариства. Неефективність санкцій Ради Безпеки дала стимул для активного застосування заходів окремими державами на досягнення цілей Статуту ООН, а іноді і власних зовнішньополітичних інтересів.

1.3. Загрози порушення прав людини, пов'язані із застосуванням санкцій

Забезпечення прав людини є однією із основоположних цілей ООН і над її досягненням повинна працювати кожна держава. Для оцінки впливу санкцій на права людини слід розглянути такі ситуації: 1) коли санкції мають всеохоплюючий характер та побічно негативно впливають на права людини; 2) коли санкції мають індивідуальний характер та мають прямий вплив на права санкціонованих індивідів або юридичних осіб; 3) коли санкції запроваджують для припинення порушень прав людини.

Вплив всеохоплюючих санкцій на права людини. Між Другою Світовою Війною та 1990 роками гуманітарний вплив санкцій на держави не обговорювався, так як він не мав масштабних руйнівних наслідків⁴⁴. Вперше необхідність реформування санкційного механізму стала очевидною протягом 13 років застосування санкцій в Іраку. Всеохоплюючі санкції проти Іраку, запроваджених на початку 90-х років, мали руйнівний вплив на економіку та інфраструктуру Іраку, що призвело до голоду, захворювань через споживання неякісної води, руйнування систем, необхідних для забезпечення добробуту людини в сучасному світі⁴⁵.

Санкції проти Іраку Рада Безпека застосувала у зв'язку з нападом Іраку на Кувейт. У Резолюції 661(1990) було сформульовано мету застосування відповідних санкцій: відновити владу Кувейту на його території⁴⁶. Зокрема, Рада Безпеки у Резолюції 661 визначила необхідність застосування наступних видів санкцій: призупинення всього імпорту та експорту до Іраку та окупованого Кувейту, призупинення переказів коштів в Ірак та Кувейт, замороження усіх іноземних активів Іраку, заборона іноземним компаніям вести бізнес з Іраком⁴⁷. Особливо болісно Ірак пережив ембарго на експорт нафти, який був основним джерелом його доходів. Якщо говорити про вплив санкцій на права людини, то значно погіршився рівень медичного забезпечення населення та доступ до продуктів харчування. За період дії санкцій рівень смертності серед немовлят (на 100 000 осіб) зріс з 592 на місяць у 1989 році до 2289 на місяць у 1991 році і 4409 на місяць на початку 1994 року⁴⁸. Загальна кількість смертей, викликана застосуванням санкцій протягом 5 років, становить близько 1,2 мільйони осіб⁴⁹. Для того, щоб попередити голод та поставити необхідні ліки, Рада Безпеки ухвалила Резолюцію 986 (1995), якою

---

⁴⁴ Gordon J. *Smart Sanctions Revisited*. // Ethics & International Affairs. 2011. p.316

⁴⁵ Ibid. p.315

⁴⁶ UNSC Res 661(2932) p.2. *The situation between Iraq and Kuwait*. S/RES/661 6.08.1990

⁴⁷ Ibid. p.3-4

⁴⁸ Garfield R. *The Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being* // RRN. Network paper. November 1999. p.14

⁴⁹ Ibid. p.14

була заснована програму "Oil-for-food"⁵⁰. Ця програма надавала Іраку можливість експортувати нафту у встановлених розмірах для фінансування закупівлі їжі, ліків, відновлення електрики, водопостачання, забезпечення житлом, здійснення заходів для відновлення сектору освіти тощо⁵¹. Програма "Oil-for-food" діяла до кінця 2002 року. Санкції проти Іраку були зняті з прийняттям Резолюції 1483(2003)⁵².

Після прийняття резолюцій щодо Іраку, всеохоплюючі заходи застосовувались Радою Безпеки лише двічі: в Гаїті (1993 - 1994) та колишній Югославії (1992 - 1995)⁵³.

У доповненні до Порядку денного миру, опублікованому в січні 1995 року, Генеральний Секретар ООН Бутрос Галі назвав санкції "грубим інструментом, що піднімає етичне питання про те, чи є страждання, заподіяні вразливим групам санкціонованої країни, законним засобом здійснення тиску на політичних лідерів, поведінка яких навряд чи зміниться через тяжке становище їхнього населення"⁵⁴. Також Генеральний Секретар підкреслив необхідність "забезпечити такі умови, що санкції здійснювали максимальний політичний вплив та завдавали мінімальну побічну шкоду (...)"⁵⁵.

У випадках застосування всеохоплюючих санкцій тягар економічних труднощів переважно покладається на цивільне населення⁵⁶. На жаль, історія знає чимало випадків, коли населення страждало від застосування санкцій. Наприклад, запровадження санкцій у Бурунді⁵⁷ призвело до пошкодження

---

⁵⁰ UNSC Res 986 (1995) *Authorization to permit the import of petroleum and petroleum products originating in Iraq, as a temporary measure to provide for humanitarian needs of the Iraqi people. S/RES/986 14.04.1995*

⁵¹ Office of the Iraq Programme. Oil-for-Food. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/Depts/oip/background/index.html> (11.12.2019)

⁵² Ibid.

⁵³ Gordon J. *Smart Sanctions Revisited* p.318

⁵⁴ Paul. A. James. *Sanctions: An Analysis*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/202/41475.html> (11.12.2019)

⁵⁵ UN Press Release. *"UN Sanctions Cause Suffering"* 5.01.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/200/32815.html> (11.12.2019)

⁵⁶ HRC *Research-based progress report of the Human Rights Council Advisory Committee containing recommendations on mechanisms to assess the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights and to promote accountability*. UN Doc A/ HRC/ 28/74. 10.02.2015. p.12

⁵⁷ Коментар: Всеохоплюючі санкції були вжиті на виконання рішення, прийнятого на Другому регіональному саміт Аруша по Бурунді, 1996 р. Рада Безпеки у резолюції 1072 (1996) висловила "рішучу підтримку зусиллям регіональних лідерів" (UNSC Res 1072. 30.08.1997)

інфраструктури охорони здоров'я. Наслідком стала серйозна нестача ліків та вакцин. Продуктів харчування не вистачало настільки, що Всесвітня програма продовольства надавала екстрену продовольчу допомогу близько 218 000 особам щомісяця в 1998 році⁵⁸. В Гаїті⁵⁹ зріс відсоток дітей, які хронічно не отримували належної кількості продуктів харчування, з 5% до 23% з 1991 по 1992 рік⁶⁰. Така ситуація виникла через обмеженням імпорту сільськогосподарських продуктів⁶¹.

У сучасному міжнародному праві утвердився наступний принцип: недопустимим є застосування всеохоплюючих санкцій, що призводить до людських страждань. За будь-яких обставин застосування економічних санкцій обов'язково має супроводжуватись гуманітарними винятками, які спрямовані на забезпечення базових потреб населення санкціонованої держави. Також слід мінімізувати вплив санкцій на діяльність гуманітарних організацій, зокрема спрощена процедура отримання дозволу на поставку гуманітарної допомоги у санкціонованій державі⁶².

Вплив цільових санкцій на права людини. З кінця 90-х почалось широке обговорення доцільності запровадження всеохоплюючих санкцій як засобу припинення міжнародного протиправного діяння. Зокрема, відбулась низка заходів, присвячених необхідності заміни всеохоплюючих санкцій на цільові санкції: Інтерлакенський процес (фінансові санкції), Бонн-Берлінський процес (ембарго на озброєння, авіаційні санкції та заборони на поїздки), Стокгольмський процес (заміна всеохоплюючих на цільові санкції)⁶³. Результати останнього були представленні до уваги Ради Безпеки 25 лютого

---

⁵⁸ Economic and Social Council. The Bossuyt Report . *The Adverse Consequences of Economic Sanctions*. 2000. p.75. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalpolicy.org/global-taxes/42501-the-adverse-consequences-of-economic-sanctions.html> (11.12.2019)

⁵⁹ Коментар: Торговельне ембарго було застосовано ОАД у жовтні 1991 року у зв'язку із державним переворотом у Гаїті. Ті самі заходи ввела Рада Безпеки у лютому 1992.

⁶⁰ Garfield R. *The Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being* . p.17

⁶¹ Ibid. p.17

⁶² Alice Debarre. *Safeguarding Humanitarian Action in Sanctions Regimes*. International peaceful institute. 2019. p.3

⁶³ Wallenstein P., Staibano C., Eriksson M. *Making Targeted Sanctions Effective Guidelines for the Implementation of UN Policy Options*. 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/L-External-publications/2003/2003%20Uppsala%20Targeted%20sanctions%20effective.pdf> (11.12.2019)

2003 року⁶⁴. До ключових рекомендацій по введенню санкцій, розроблених Стокгольмським процесом, можна віднести наступні:

1. необхідно визначати чітку ціль, на досягнення якої направлені санкції;
2. заснувати комітет для нагляду за дотриманням санкцій;
3. впроваджувати санкції усіма державами-членами через національні механізми;
4. застосовувати відповідне регулювання до різних типів цільових санкцій (обговорювались контроль за розповсюдженням зброї, фінансових ресурсів, переїздів та авіації, транспортні з'єднання та торгівля експортними товарами);
5. забезпечити дотримання належного процесу накладання цільових санкцій⁶⁵.

Отже, цільові санкції спрямовані на тих індивідів, які є відповідальними за міжнародне протиправне діяння. Найчастіше до таких осіб відносять політичних лідерів держави та їхніх прибічників. Перехід до цільових санкцій обумовлений необхідністю забезпечити більшу ефективність їхньої дії та мінімізувати негативні побічні наслідки.

Вперше цільові санкції були введені Радою Безпеки проти Національного союзу за повну незалежність Анголи (UNITA) у 1997 та 1998 роках. Близько 157 особам, серед яких були представники еліти UNITA, була введена заборона на поїздки та заморожування активів⁶⁶. Із поширенням застосування цільових санкцій виникло нове питання: як забезпечити дотримання прав санкціонованих осіб, зокрема права на свободу пересування та права власності⁶⁷. Ці права не є абсолютними та можуть у певних випадках обмежуватись, наприклад, в умовах необхідності або в інтересах громадського

---

⁶⁴ The Stockholm Process. A Swedish initiative for more effective sanctions. 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pcr.uu.se/research/smartsanctions/the-stockholm-process/> (11.12.2019)

⁶⁵ Wallensteen P., Staibano C., Eriksson M. *Making Targeted Sanctions Effective. Guidelines* . p.4-7

⁶⁶ UNSC Res 1127. 28.08. 1997; UNSC Res 1173, 12.06.1998; UNSC Res 1176, 24.06. 1998.

⁶⁷ Chachko E., *Due Process Is in the Details: U.S. Targeted Economic Sanctions and International Human Rights Law*, 2019. p.157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/CAB97B0BB45DE0D128E0C17F39DF5A95/S2398772319000254a.pdf/due_process_is_in_the_details_us_targeted_economic_sanctions_and_international_human_rights_law.pdf (12.12.2019)

порядку. Більш важливим завданням для суб'єкта, який накладає санкції, є забезпечення дотримання процедури застосування санкцій. Така процедура включає: належне повідомлення із зазначенням причин застосування санкцій; достатні докази, що є підставою для накладання санкцій; слухання; можливість перегляду рішення про застосування санкцій незалежним судом⁶⁸.

Питання забезпечення цих прав постало у новому світлі після терористичних атак 11 вересня 2001 року. США внесло до санкційного списку близько 200 осіб, які були пов'язані з Осамом бен Ладеном та Талібаном, на підставі резолюції 1267 (1999) Ради Безпеки⁶⁹. Пришвидженню розробки механізмів забезпечення прав санкціонованих осіб у межах санкційної процедури Ради Безпеки сприяла судова практика Європейського Союзу та Європейського Суду з прав людини.

Перша справа Суду ЄС, у якій оскаржувались санкції Ради Безпеки, стала справа пана Каді та Міжнародного фонду ім. Аль-Бараката Швеції. Санкційний комітет по Аль-Каїді вніс його до санкційного списку 19 жовтня 2001 року за те, що він ніби то підтримував зв'язки з Осамом бен Ладеном та Аль-Каїдою⁷⁰. Це стало причиною прийняття рішення Радою Безпеки про внесення його в санкційний список та заморожування його активів. Жодних доказів на підтвердження зв'язків з терористами представлено не було⁷¹. Суд визнав, що не має юрисдикції переглядати резолюції Ради Безпеки на підставі статті 103 Статуту ООН⁷²⁷³. А обмеження прав пана Каді є виправданими з

---

⁶⁸ Chachko E., *Due Process Is in the Details*. p.159

⁶⁹ Коментар: Резолюція 1267 (1999) засуджує терористичну діяльність Талібану, вимагає видати Осаму бен Ладена, встановлює, що всі держави мають застосувати обмежувальні заходи проти осіб, які мають відношення до терористичних діянь, у тому числі заморожування активів (UN SC Res1267. 15.10.1999)

⁷⁰ *Case of Kadi v. Council and Commission*. Judgment of the court of first instance (Second Chamber, Extended Composition). 21.09. 2005

⁷¹ Dobrescu R., *International Law and EU Legislation in Security Council's Counterterrorism Sanctions - a Troubled Relationship*, Law Annals Titu Maiorescu. 2018. p.106

⁷² Коментар: Стаття 103 Статуту ООН "У разі конфлікту між зобов'язаннями членів Організації Об'єднаних Націй згідно з цим Статутом та їхніми зобов'язаннями за будь-якою іншою міжнародною угодою, їхні зобов'язання згідно з цим Статутом мають перевагу» (UN Charter art.103)

⁷³ *Case of Kadi v. Council and Commission*. Judgment of the court of first instance (Second Chamber, Extended Composition). 21.09. 2005. para. 153

огляду "на природу рішення Ради Безпеки та легітимної цілі, яку такі заходи переслідують (...)"⁷⁴.

Пан Каді оскаржив рішення Суду першої інстанції у Суді ЄС, посилаючись на порушення його права на судовий перегляд, права бути почутим та права на власність⁷⁵. Суд ЄС визнав, що "суперечливе регулювання права особи оскаржувати його внесення до санкційного списку, яке не передбачає можливості передати справу на розгляд компетентного органу (...)"⁷⁶ є підставою для визнання того, що санкції є "необґрунтованим обмеженням його права власності"⁷⁷. Суд ЄС підкреслив необхідність "(...) визначити, чи був досягнутий справедливий баланс між вимогами суспільних інтересів та інтересом зацікавлених осіб"⁷⁸. З огляду на це, Суд ЄС постановив, що має компетенцію переглядати рішення Ради Безпеки про застосування санкцій. Варто зауважити, що рішення про вилучення пана Каді з санкційного списку було прийнято за рік після того, як офіс Омбудсмена Ради Безпеки прийняв таке рішення. Однак, Суд ЄС зазначив у своєму рішенні, що "нічого, за винятком повноцінної судової процедури, не буде достатньо, щоб забезпечити клопотання про перегляд справи Судом ЄС"⁷⁹. Таким чином, справа Каді стала основоположною в утвердженні ідеї необхідності забезпечення прав особи у випадку запровадження індивідуальних санкцій, зокрема права на перегляд та права на справедливий суд.

У рамках ООН механізм забезпечення належної процедури застосування санкцій почав розроблятися з березня 2006 року. Зокрема, Рада Безпеки зобов'язана дотримуватися чесної та чіткої процедури по формуванню санкційних списки, яка включатиме: 1) право особи бути проінформованим

---

⁷⁴ *Case of Kadi v. Council and Commission.* para. 289

⁷⁵ *Case of Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities.* Judgment of the European Court of Justice (Grand Chamber). 3.09.2008

⁷⁶ *Ibid.* para. 369

⁷⁷ *Ibid.* para. 370

⁷⁸ *Case of Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities.* Judgment of the European Court of Justice. para. 360

⁷⁹ *Case of European Commission and others v. Yassin Abdullah Kadi.* Judgment of the European Court of Justice (Grand Chamber) 18.07.2013. para. 115

про вжиті щодо нього заходи; 2) право особи бути заслуханим органом Ради Безпеки протягом розумного часу; 3) право доступу до ефективного засобу захисту, що надається незалежним органом⁸⁰. Резолюцією 1730 (2006) Рада Безпеки передбачила процедуру виключення особи із санкційного списку⁸¹. Одночасно було підтримано ініціативу Генерального Секретаря у межах Секретаріату (відділу допоміжних органів Ради Безпеки) створити Контактний центр для прийому прохань про виключення з переліку ("focal point"), а також для прийому та розповсюдження клопотань тих, хто оскаржує включення до санкційного списку⁸².

Що ж до перегляду односторонніх санкцій, які запроваджуються окремими державами без дозволу Ради Безпеки, то оскарження таких санкцій відбувається за передбаченою законодавством процедурою держави, яка прийняла рішення про застосування відповідних санкцій.

Санкції, які запроваджуються для припинення порушень прав людини. У класичному розумінні санкції вживались для припинення міжнародних протиправних діянь. Часто такі діяння пов'язані безпосередньо з грубим порушенням прав людини владою держави у межах її національних кордонів⁸³. Наприклад, грубі порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права у Судані 2004 року призвели до запровадження санкцій у формі ембарго на зброю на всі неурядові угруповання та індивідів, які діяли в Дарфурі⁸⁴.

Останнім часом серед держав поширилась тенденція вживати на національному рівні обмежувальні заходи до осіб, винних у грубих порушеннях прав людини. До прикладу, у 2012 році США прийняли Акт Магнітського, який

---

⁸⁰ Fassbender, B. *Targeted Sanctions and Due Process: The Responsibility of the UN Security Council to Ensure That Fair and Clear Procedures Are Made Available to Individuals and Entities Targeted with Sanctions under Chapter VII of the UN Charter*, Study Commissioned by the United Nations Office of Legal Affairs, Office of Legal Counsel, 2006, p. 8, para. 12

⁸¹ UNSC Res1730 (2006) UN Doc S/RES/1730. 19.12.2006

⁸² Ibid.p.1

⁸³ Коментар: див. у Розділі 2.1.

⁸⁴ UNSC. *Subsidiary Organs. United Nations Security Council Subsidiary Organs Fact Sheets 2019* . p.14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/subsidiary_organs_factsheets.pdf (12.12.2019)

передбачав санкції проти осіб, відповідальних за смерть Магнітського⁸⁵ та інші жорстокі порушення прав людини в Росії. У 2016 році цей акт поширив свою дію на весь світ, передбачаючи відповідальність осіб, які є представниками влади або пов'язані з владою, за позасудові вбивства, згвалтування, тортури чи інші грубі порушення основоположних прав людини або за корупційну діяльність⁸⁶. Відповідальність настає у вигляді обмеження в'їзду на території відповідних країн, скасування віз або накладання майнових санкцій⁸⁷. Станом на квітень 2019 року близько 40 осіб були внесені до санкційного списку на підставі цього акту⁸⁸.

Європейський Союз також має практику застосування заходів проти осіб, винних у порушенні прав людини. Наприклад, "обмежувальні заходи щодо Китаю (жорстокі репресії протестів на площі Тяньаньмень, 1989 р.); Білорусі (зникнення активістів опозиції та журналіст, 2004 р.); Ірану (придушення мирних протестів, тортури, надмірне використання смертної кари, 2011 р.); Бурунді (непропорційне використання сили проти протестуючих, перешкоджаючи демократії, 2015); Венесуели (репресії громадянського суспільства та демократична опозиція, 2017)"⁸⁹.

Таким чином, застосування санкцій має безпосередній вплив на стан дотримання прав людини. Всеохоплюючі санкції здійснювали негативний побічний вплив на права людини санкціонованої держави. При чому такі заходи не призводили до ефективного впливу на припинення міжнародних протиправних діянь, оскільки політична еліта ставила на перше місце власні інтереси, а не запобігання людських страждань. Цільові санкції, які замінили

---

⁸⁵ Коментар: Акт названий ім'ям Сергія Магніцького, російського податкового експерта, який стверджував, що розкрив масове шахрайство із корупцією податківці та злочинні організації. У 2008 році його звинуватили в ухиленні від сплати податків та заарештували; через рік він помер у в'язниці після жорстокого побиття та відмови у доступі до медичного лікування.

⁸⁶ The Global Magnitsky Act. Frequently Asked Questions. Human rights first. 2019. p.5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.humanrightsfirst.org/sites/default/files/hrf-global-magnitsky-faq.pdf> (12.12.2019)

⁸⁷ Human Rights Watch. The US Global Magnitsky Act. 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hrw.org/news/2017/09/13/us-global-magnitsky-act> (12.12.2019)

⁸⁸ European Parliament. *An EU human rights sanctions regime?* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637892/EPRS_ATAG\(2019\)637892_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637892/EPRS_ATAG(2019)637892_EN.pdf) (12.12.2019)

⁸⁹ Ibid. p.1

систему всеохоплюючих заходів, застосовують до конкретних індивідів або інституцій, причетних до прийнятті рішень міжнародного протиправного характеру. Застосування цільових санкцій призвело до необхідності дотримання прозорі процедури внесення у санкційний список та забезпечення права особи на перегляд та належний судовий захист. Разом з тим, дедалі поширенішим стає застосування санкцій проти осіб, винних у порушеннях прав людини, що є новим етапом розвитку механізму застосування санкцій.

РОЗДІЛ II

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОЛЕКТИВНИХ САНКЦІЙ

2.1. Правові засади та механізм запровадження санкцій Ради Безпеки

Відповідно до частини 1 статті 24 Статуту ООН "держави-члени ООН покладають на Раду Безпеки головну відповідальність за підтримку міжнародного миру й безпеки, при чому держави-члени погоджуються з тим, що Рада Безпеки при виконанні її повноважень діє від їхнього імені"⁹⁰. Рада Безпеки наділена винятковими повноваженнями приймати рішення про застосування несилових та силових заходів до суб'єктів (державних та недержавних акторів), які своїми діями створюють "будь-яку загрозу миру, порушення миру або акт агресії"⁹¹. У Підрозділі 2.1. розглянуто несилові примусові заходи (іншими словами "заходи, не пов'язані із використанням збройних сил"⁹²), які по суті є санкціями.

Вперше Рада Безпеки прийняла резолюцію про запровадження санкційного режиму у відповідь на незаконне захоплення влади у Південній Родезії 1968 року⁹³. Якщо резолюції попередніх років по цьому питанню⁹⁴ засуджували незаконні дії повстанців, то у Резолюції 253(1968) Рада Безпеки зобов'язала усі держави застосувати заходи для припинення незаконних дій повстанців, зокрема обмеження імпорту, експорту усіх товарів та продуктів, перевезень, переміщення людей; купівлі та продажу товарів та продуктів, за винятком засобів медичного та освітнього забезпечення,

---

⁹⁰ UN Charter. art.24(1)

⁹¹ Ibid. art. 39

⁹² Ibid. art. 41

⁹³ United Nations Security Council *Subsidiary Organs Fact Sheets* 2019 . p.4.

⁹⁴ UNSC Res 217 (1965) *Southern Rhodesia*. 20.12.1965; UNSC Res 232 (1966). *Southern Rhodesia*. 16.12. 1966

харчування⁹⁵. За всю історію своєї діяльності Рада встановила 30 санкційних режимів, що стосуються:

Південної Родезії, Південної Африки, Колишньої Югославії (2), Гаїті, Анголи, Ліберії (3), Еритреї / Ефіопії, Руанди, Сьєрра-Леоне, Кот-д'Івуар, Іран, Сомалі / Еритрея, ІСІЛ (Ісламська держава Іраку та Леванту) та Аль-Каїда, Ірак (2), ДРК, Судан, Ліван, КНДР, Лівія (2), Таліби, Гвінея-Бісау, ЦАР, Ємен, Південний Судан та Малі⁹⁶. Станом на сьогодні існує чотирнадцять діючих режимів – найдавніший щодо Сомалі (з 1992), найновіший – щодо Малі⁹⁷.

Несилові заходи, які уповноважена застосовувати Рада Безпеки, передбачені статтею 41 Статуту ООН:

Рада Безпеки має повноваження вирішувати, які саме заходи, що не пов'язані з використанням збройних сил, повинні застосовуватися для виконання її рішень, та може вимагати від Членів Організації застосувати такі заходи. До таких заходів можна віднести повне або часткове припинення економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин⁹⁸.

Рада Безпеки оцінює, чи є конкретне порушення міжнародного права таким, що досягає рівня посягання на міжнародний мир та безпеку⁹⁹. У випадку наявності такого посягання та відмови його припинити, Рада Безпеки приймає рішення про застосування заходів, передбачених статтею 41 Статуту. Такий підхід дозволяє пристосовувати міжнародне право для досягнення нового розуміння безпеки у світі, що постійно змінюється¹⁰⁰. Метою застосування санкцій є зменшення рівня насильства між державами, всередині держав та проти цивільного населення (досягнення миру) шляхом подолання

---

⁹⁵ UNSC Res 253(1968) *Southern Rhodesia* 29.05.1968

⁹⁶ United Nations Security Council *Subsidiary Organs Fact Sheets*. 2019. p.4.

⁹⁷ Ibid. p.4.

⁹⁸ UN Charter. art. 40

⁹⁹ Стаття 39 Рада Безпеки визначає наявність будь-якої загрози миру, порушення миру чи акта агресії та виносить рекомендації або вирішує, які заходи слід вжити відповідно до статей 41 та 42 для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки (3 джерела UN Charter)

¹⁰⁰ Nigel D. White. *Autonomous and collective sanctions in the international legal order*. 2019. *Symposium: Sanctions in international law* . 2019. p.11 (3 посиланням на Hurd, *International Organizations: Politics, Law and Practice*, 2nd ed., Cambridge, 2011, p. 24)

екзистенційних загроз між державами, народами та групами (досягнення безпеки)¹⁰¹.

Сьогодні, поняття "загрози та порушення міжнародного миру та безпеки" Рада Безпеки широко тлумачить та застосує санкції до різноманітних ситуацій¹⁰². Наприклад, внутрішньодержавний конфлікт у Сомалі 1992: "масштаб людської трагедії, спричинений конфліктом у Сомалі та ускладнений перешкодами у поставці гуманітарної допомоги, становить загрозу міжнародному миру та безпеці"¹⁰³; порушення принципів демократії у Гаїті 1994: "значне подальше погіршення гуманітарної ситуації на Гаїті, зокрема, продовження здійснення ескалації незаконним правлячим режимом систематичного порушення громадянських свобод, нестерпне становище біженців (...)"¹⁰⁴; порушення прав людини у Лівії 2011 "ситуація в Лівійській Арабській Джамахірії та засудження насильства та застосування сили проти мирного населення"¹⁰⁵; тероризм "у всіх його формах та проявах є однією з найсерйозніших загроз миру та безпеці"¹⁰⁶; "розповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї є загрозою міжнародного миру та безпеки"¹⁰⁷.

Необхідність застосування санкцій за грубі порушення універсальних стандартів захисту прав людини на власній території деякі вчені пояснюють через концепцію "R2P" (Responsibility to Protect). Прикладом санкцій у межах цієї концепції можна назвати санкції, накладені Резолюцією Ради Безпеки 1973 (2011) на Лівію як реакція "на грубе та систематичне порушення прав людини, включаючи свавільне затримання, насильницькі зникнення, катування та свавільні страти"¹⁰⁸, які вчиняв режим Муамара Кадафі.

Рада Безпеки розробляє санкції відповідно до тих вимог, які ставлять перед нею реалії міжнародного співжиття. У процесі еволюційного розвитку

---

¹⁰¹Nigel D. White. *Autonomous and collective sanctions in the international legal order*. p.12

¹⁰² Pellet A., Miron. A. *Sanctions*. Oxford Public International Law. 2013. p.20

¹⁰³ UNSC Res 794 (1992). *Somalia*. UN Doc S/RES/794. 3.12.1992

¹⁰⁴ UNSC Res 940 (1994) *Haiti* UN Doc S/RES/940. 31.07.1994

¹⁰⁵ UNSC Res 1970 (2011) *Libya* UN Doc S/RES/1970. 27.07.2011

¹⁰⁶ UNSC Res 1267 (1999), UN Doc S/RES/1267. 15.10.1999

¹⁰⁷ UNSC Res 2094 (2013). *DPRK*. UN Doc S/RES/2094. 7.05.2013

¹⁰⁸ UNSC Res 1973 (2011). *Libyan Arab Jamahiriya*. UN Doc S/RES/1973. 17.05.2011

санкції перейшли від всеохоплюючих до цільових; від таких, що застосовувались виключно до держав до таких, що застосовуються і до недержавних утворень (наприклад, терористичних організацій). Ще одним фактором, який прискорює еволюційний розвиток санкцій, є необхідність підвищення їхньої ефективності для досягнення поставлених перед ними цілей.

Щодо еволюції санкцій, то переломним моментом у характері санкцій стали всеохоплюючі санкції проти Іраку, які призвели до страшних гуманітарних наслідків¹⁰⁹. З того часу почалась активна розробка концепцій заміни всеохоплюючих санкцій на цільові санкції, що мало сприяти підвищенню їхньої ефективності та зменшенню негативних гуманітарних наслідків. Ще одним фактором, який вплинув на необхідність переходу до цільових санкцій, стала боротьба з тероризмом. У 1999 році Рада Безпеки вперше прийняла Резолюцію 1267, яка була спрямована на запобігання терористичних атак шляхом накладання обмежувальних заходів на осіб, пов'язаних з Осамом бен Ладеном та Талібаном. Після терористичних атак 11 вересня 2001 року Рада Безпеки прийняла резолюцію 1373 (2001), яка наклала на всі держави зобов'язання криміналізувати фінансування міжнародного тероризму, а також вимагала заморожування рахунків та вилучення коштів, спрямованих на фінансування терористичних організацій¹¹⁰. Резолюція 1267 вперше не мала обмежень у часі її дії та накладала на державу зобов'язання, які мають екстериторіальний характер¹¹¹.

Усвідомлення міжнародним співтовариством необхідності гуманізації санкцій та підвищення їхньої ефективності призвели до прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Резолюції 242 (1997)¹¹², якою були передбачені наступні **вимоги до санкцій**:

---

¹⁰⁹ Коментар: див. Підрозділ 1.3

¹¹⁰ UNSC Res 1373(2001) UN Doc S/RES/1373. 28.09.2001

¹¹¹ UNSC Res 1267 (1999),

¹¹² UNGA Res 242 (1997) *Supplement to an Agenda for Peace*. Annex II. UN Doc A/RES/51/242. 26.09.1997

- санкції повинні застосовуватись відповідно до положень Статуту ООН. Рада Безпеки має швидко реагувати на загрозу або порушення міжнародного миру та безпеки (п.2)¹¹³;
- застосування санкцій повинно бути обмежене у часі (п.3)¹¹⁴;
- мета застосування санкцій – змінити поведінку сторони, яка ставить під загрозу міжнародний мир та безпеку, а не покарати або отримати відплату¹¹⁵;
- санкції мають бути чітко сформульованими у резолюції Ради Безпеки. Те саме стосується чіткого формулювання процедури зняття санкцій. (п.6)¹¹⁶;
- застосуванню санкцій повинно передувати однозначне попередження про таке застосування (п.7)¹¹⁷;
- санкції застосовуються добросовісно та у однаковий спосіб всіма державами; про необхідність застосування санкцій повідомляють держав-членів через відповідні дипломатичні канали ООН (п.9)¹¹⁸;
- моніторинг за виконанням санкцій повинні здійснювати спеціальні органи, що сприяє підвищенню ефективності санкцій (п.12)¹¹⁹;
- санкції мають застосовуватись у такий спосіб, який би дозволяв мінімізувати ненавмисний побічний вплив, особливо щодо гуманітарної ситуації та права на розвиток, який має відношення до гуманітарної ситуації (п.14)¹²⁰. У випадку необхідності, викликаній застосуванням санкцій, має надаватись гуманітарна допомога (п.15)¹²¹;
- санкції не накладаються на продукти харчування, ліки, медичне та сільськогосподарське обладнання, засоби для навчання (п.18)¹²².

¹¹³ UNGA Res 242 (1997) *Supplement to an Agenda for Peace* . p.6

¹¹⁴ Ibid. p.6

¹¹⁵ Ibid. p.5

¹¹⁶ UNGA Res 242 (1997) *Supplement to an Agenda for Peace* p.7

¹¹⁷ Ibid. p.7

¹¹⁸ Ibid. p.7

¹¹⁹ Ibid. p.7

¹²⁰ Ibid. p.7

¹²¹ Ibid. p.8

¹²² Ibid. p.8

Необхідність відмови від всеохоплюючих санкцій на користь цільових сформульована у Керівних принципах по імплементації варіантів політики ООН щодо санкцій¹²³. Зокрема, перевагою цільових санкцій є їхня менша вартість у порівнянні з всеохоплюючими санкціями та більша гнучкість. Спрямованість цільових санкцій проти конкретних політичних лідерів та представників їхніх режимів створює для них негативні наслідки, які ускладнюють вчинення останніми міжнародних протиправних діянь. І як наслідок, такі ускладнення мають змусити суб'єктів припинити порушення. Не менш важливим є мінімізація ненавмисного негативного впливу всеохоплюючих санкцій, який міжнародна спільнота не може толерувати. Надання переваги цільовим санкціям обумовлена тим, що "міжнародна спільнота довідалася про недоліки всеохоплюючих санкцій з власного негативного досвіду і готова рухатися далі у новому напрямку"¹²⁴.

Таким чином, санкції Ради Безпеки еволюціонували від всеохоплюючих до цільових, що було обумовлено зміною характеру міжнародних відносин, появою нових викликів та загроз, з урахуванням позитивного та негативного досвіду застосування попередніх санкцій та їхньої ефективності. Санкції Ради Безпеки повинні відповідати вимогам, сформульованим Генеральною Асамблеєю у резолюції 242 (1997). Такі вимоги дозволяють зменшити шкідливі наслідки від застосування санкцій та підвищити їхню ефективність.

Щодо видів санкцій Ради Безпеки, то вони перераховані у статті 41 Статуту, хоча це далеко не вичерпний перелік. Науковці визначили понад п'ятдесят сфер застосування санкцій, не всі з яких ще використовують на практиці¹²⁵. Сучасний розвиток космічної техніки та комп'ютерних технологій, впливає на виникнення нових варіантів¹²⁶. З початку застосування санкцій Рада Безпеки застосовувала наступні заходи:

---

¹²³ Wallensteen P., Staibano C., Eriksson M. *Making Targeted Sanctions Effective. Guidelines* p.9

¹²⁴ Wallensteen C. Staibano M. Eriksson. *Making Targeted Sanctions Effective. Guidelines* p.9

¹²⁵ Starck. *Peace Through Sanctions?* 1998 [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/202/42345.html> (12.12.2019)

¹²⁶ Ibid.

всеохоплюючі економічні, фінансові, дипломатичні санкції (Родезія, 1968-1979), ембарго на поставку зброї (Південна Африка, 1977-1994), всеохоплюючі економічні санкції, припинення клірингової системи, ембарго на поставку зброї, заборона авіаперевезень (Ірак, 1990-2003), всеохоплюючі економічні санкції, заборона діяльності у сфері послуг, спортивні та культурні санкції, заборона повітряного руху¹²⁷.

У Спеціальній доповіді Ради Безпеки від 25 листопада 2013 року¹²⁸ було визначено п'ять видів санкцій:

1. Дипломатичні санкції у формі розриву дипломатичних і консульських відносин, зниження рівня дипломатичного представництва, обмеження дій дипломатичних представників¹²⁹. Прикладом таких заходів може бути Резолюція 2094(2013)¹³⁰ Ради Безпеки, яка містить заклик до держав "проявляти належну увагу до дипломатичного персоналу КНДР, щоб не допустити їхньої підтримки програми з розповсюдження ядерної зброї та балістичних ракет"¹³¹.

2. Заборона в'їзду до інших країн може бути у формі колективної заборони на в'їзд усіх громадян держави, заборона здійснення авіаперевезень/авіа перельотів (Лівія, Резолюція 1973)¹³². Як правило, заборона в'їзду застосовується як цільова санкція до конкретних осіб.

3. Заморожування фінансових активів з метою попередження фінансування тероризму, розповсюдження ядерної зброї (Ірак, Резолюція 1518; Аль-Каїда, Резолюції 1267)¹³³.

4. Ембарго на поставку зброї може мати як всеохоплюючий, так і цільовий характер (Судан, Резолюція 1054; Ліван, 1636)¹³⁴. Ембарго передбачає обмеження експорту зброї до держави, яка розпочала збройний конфлікт або є реальна загроза виникнення такого конфлікту¹³⁵.

---

¹²⁷ Starck. *Peace Through Sanctions?*

¹²⁸ Security Council Report. *UN Sanctions*, Special Research Report. 2013. p.10 [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/special_research_report_sanctions_2013.pdf (12.12.2019)

¹²⁹ Ibid.p.10

¹³⁰ UNSC Res 2094 (2013)

¹³¹ Ibid.

¹³² Security Council Report. *UN Sanctions*. p.10

¹³³ Ibid. p.11

¹³⁴ Ibid. p.11

¹³⁵ Ibid. p.11

5. Економічні санкції спочатку мали всеохоплюючий характер. Прикладами цільових торговельних санкцій є обмеження експорту алмазів-сирців з Анголи (1998-2002) та Сьєрра-Леоне (2000-2003), кошти з продажу яких використовувались для фінансування повстанських груп¹³⁶.

Щодо механізму запровадження санкцій Радою Безпеки, то правовою формою закріплення рішення про застосування санкцій є резолюція. Голосування за резолюцію відбувається відповідно до частини 3 статті 27 Статуту ООН: "рішення Ради Безпеки з усіх інших (мається на увазі непроцедурних питань) приймаються позитивним голосуванням дев'яти членів Ради Безпеки"¹³⁷. При цьому, жоден з постійних членів не повинен проголосувати проти ухвалення резолюції¹³⁸. Держава-член (у тому числі постійний) може утриматись від голосування. У такому випадку голос цієї держави не враховується.

Відповідно до статті 25 Статуту ООН, Члени Організації Об'єднаних Націй погоджуються приймати та виконувати рішення Ради Безпеки¹³⁹. Стаття 103 Статуту встановила "(...) переважну силу зобов'язань за Статутом перед зобов'язаннями з будь-якого іншого договору"¹⁴⁰. З цього випливає, що рішення Ради Безпеки, прийняте відповідно до Розділу VII, розглядається як обставина, що виключає протиправність невиконання договору.

Перехід до цілеспрямованих санкцій призвів до виникнення санкційних списків осіб. Перший консолідований список з'явився у пресі в березні 2001 року та включав 156 фізичних осіб та 17 юридичних осіб¹⁴¹. Консолідований перелік включає всіх фізичних та юридичних осіб, до яких застосовуються заходи на виконання резолюцій Ради Безпеки. Станом на 2019 рік у Консолідований список Ради Безпеки ООН включено понад 1000 фізичних та

---

¹³⁶ Security Council Report. *UN Sanctions*. p.11

¹³⁷ UN Charter art.27 (3)

¹³⁸ Dag Hammarskjöld library. *Voting in the Security Council* [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://research.un.org/en/docs/sc/voting> (12.12.2019)

¹³⁹ UN Charter art.25

¹⁴⁰ Ibid. art.103

¹⁴¹ Portela C. *National implementation of United Nations sanctions*. // International journal. Winter 2009. p.16

юридичних осіб¹⁴². Санкційні списки складаються кожним санкційним комітетом по окремим санкційним режимам.

Щодо імплементації санкцій на національному рівні, то вона має виключно важливе значення для їхньої ефективної реалізації цілей, для яких санкції призначені. Через відповідні дипломатичні канали ООН повідомляє усіх держав-членів про рішення щодо застосування санкцій. Після повідомлення на національному рівні кожна держава зобов'язана вжити відповідних заходів для впровадження санкцій.

Карла Портела виділяє два методи імплементації санкцій у національне законодавство¹⁴³. Перший метод полягає у тому, що держава розробляє акт, який передбачає процедуру інкорпорації в національне право резолюцій Ради Безпеки¹⁴⁴. Наприклад, у Канаді підзаконні акти, які передбачають процедуру імплементації санкцій, у кожному окремому випадку перевіряють на відповідність положенням Акту ООН¹⁴⁵. Другий метод передбачає введення у дію санкцій Ради Безпеки окремими національними актами¹⁴⁶. З однієї сторони, останній метод більш гнучкий спосіб імплементації, адже можна детально передбачити процедуру застосування конкретних заходів, однак механізм такої імплементації займає більше часу¹⁴⁷. В Україні процедура імплементації санкцій Ради Безпеки передбачена частиною 2 статті 5 Закону України "Про санкції", що

рішення щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій приймається Радою національної безпеки та оборони України, вводиться в дію указом Президента України та затверджується протягом 48 годин з дня видання указу Президента України постановою Верховної Ради України¹⁴⁸.

---

¹⁴² UNSC. Subsidiary Organs. Fact Sheets. p.5

¹⁴³ Portela C. *National implementation of United Nations sanctions* p.18

¹⁴⁴ Ibid. p.18

¹⁴⁵ Government of Canada. United Nations Act. [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/legislation-lois.aspx?lang=eng (12.12.2019)

¹⁴⁶ Ibid. p.18

¹⁴⁷ Ibid. p.18

¹⁴⁸ Закон України "Про санкції". ст. 5 (2)

Складність процедури імплементації санкцій на державному рівні полягає у необхідності тлумачити санкції, видати відповідний акт, спрямований на їхню імплементацію, який уповноважує відповідні органи здійснювати контроль за дотриманням санкцій; розслідування та притягнення до відповідальності винних у випадку порушення санкцій¹⁴⁹.

Щодо моніторингу за виконанням санкцій. На етапі імплементації санкцій зі сторони Ради Безпеки важливо забезпечити нагляд за їхнім застосуванням. Санкційні комітети Ради Безпеки та Секретаріат ООН відіграють вирішальну роль у розробці системи процедури застосування санкцій та наданні підтримки державам-членам ООН.

До складу санкційних комітетів входять усі держави-члени Ради Безпеки, які запровадили відповідний санкційний режим. Їхнім основним завданням є забезпечення зв'язку Ради Безпеки з державами по виконанню кожного санкційного режиму, а також забезпечення виконання державою її зобов'язань щодо запровадження санкцій. Голову санкційного комітету обирають з числа непостійних членів Ради Безпеки¹⁵⁰. При санкційних комітетах часто створюються експертні групи, які підтримують роботу комітетів¹⁵¹. Станом на сьогодні діє 14 санкційних режимів, кожен з яких підтримується відповідним санкційним комітетом¹⁵². До прикладу, останнім був заснований Комітет для моніторингу та імплементації Резолюції 2347(2017) по Малі.¹⁵³

Секретаріат ООН (зокрема, відділ у справах Ради Безпеки) уповноважений надавати предметні консультації, технічну та адміністративну підтримку санкційним комітетам¹⁵⁴. Зокрема, проводити навчальні тренінги по

---

¹⁴⁹ Biersteker J. Thomas., Marcos Tourinho & Sue E. Eckert, *Thinking about United Nations Targeted Sanctions*, Cambridge University Press. 2016. p.16

¹⁵⁰ UN Security Council. Sanctions Committee information. [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information> (12.12.2019)

¹⁵¹ UNSC. Subsidiary Organs. Fact Sheets. p.4

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Коментар: Рішення про застосування цільових санкцій у формі заборони на поїздки та замороження активів осіб, внесених у санкційний список, було викликане поновленням воєнних дій Платформи збройних формувань, що перешкоджало реалізації Угоди про мир (2015) (UNSC. Subsidiary Organs. Fact Sheets p.32)

¹⁵⁴ Wallenstein P., Staibano C., Eriksson M. *Making Targeted Sanctions Effective. Guidelines* p.13-14

підготовці голів та членів санкційних комітетів¹⁵⁵. Секретаріат виконує переважно організаційну та консультативну роль¹⁵⁶.

Процедура моніторингу має свою специфіку залежно від Комітету Ради Безпеки. Для прикладу:

- Контртерористичний комітет Ради Безпеки створено на виконання Резолюції 1373 (2001) та Резолюції 1624 (2005). Наступні резолюції Ради Безпеки приймалися з метою посилення ефективності функціонування заходів боротьби з тероризмом та роботи комітету¹⁵⁷. Мандат комітету включає моніторинг імплементації державами-членами заходів щодо попередження терористичних атак¹⁵⁸. Виконавчий директор Контртерористичного комітету сприяє роботі комітету. Три підкомітети, які очолює заступник директора, забезпечують повноту, послідовність, прозорість та об'єктивність в аналізі імплементації резолюцій 1373 (2001) та 1624 (2005)¹⁵⁹.

- Комітет з нерозповсюдження здійснює заходи моніторингу та сприяє імплементації резолюції 1540(2004), що зобов'язує держави попередити на національному рівні розповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї; засобів її поставки, у тому числі шляхом встановлення відповідного контролю за відповідними матеріалами. У рамках комітету працюють чотири Робочі Групи, кожна з яких займається спеціальними питаннями: (i) Моніторингом та національною імплементацією; (ii) Наданням допомоги; (iii) Співпрацею з

---

¹⁵⁵ Brewer J., Nephew R. *Improving implementation of UN Security Council sanctions resolutions*. // Center on Global Energy Policy. 2017. p.7

¹⁵⁶ Ibid p.7

¹⁵⁷ Коментар: Резолюція 1624 (2005) (відповідальність за підбурювання до терористичних атак); 2178 (2014) (заклик до Виконавчого директора комітету визначити основні проблеми у спроможності Держав-членів імплемтувати заходи по боротьбі з тероризмом; визначити передовий досвід держав щодо цього; посилити технічну допомогу); Резолюція 2396 (2017) (посилити свої заходи по боротьбі з тероризмом шляхом заходів прикордонного контролю, кримінального правосуддя, обміном інформацією та контр-екстремізмом) (UNSC. Subsidiary Organs. Fact Sheets p.32.42).

¹⁵⁸ Коментар: Відповідно до Резолюції 1373(2001) такі заходи включають зобов'язання держав: криміналізувати фінансування тероризму; заморожувати негайно будь-які кошти, пов'язані з особами, пов'язаними із здійсненням терористичних актів; припиняти всі форми фінансової підтримки терористичних груп; попереджувати надання безпечного притулку, харчування та підтримки терористам; поширювати інформацію іншим урядам щодо будь-яких груп, що здійснюють або планують терористичні акти; співпрацювати з іншими урядами у розслідуванні, виявленні, арешті, екстрадиції та переслідуванні осіб, причетних до таких дій; криміналізувати активну та пасивну допомогу за тероризм у внутрішньому законодавстві та притягнути порушників до відповідальності (UNSC. Subsidiary Organs. Fact Sheets p.42).

¹⁵⁹ UNSC. *Subsidiary Organs. Fact Sheets* p.43

міжнародними організаціями, у тому числі ІДІЛ та Комітет з санкцій по Аль-Каїді та Комітет з протидії тероризму; (iv) Прозорістю та ЗМІ¹⁶⁰. Держави-члени ООН подають до комітету звіти про імплементацію на національному рівні Резолюції 1540. Станом на 8 січня 2019 року 182 держави представили їхні перші національні доповіді¹⁶¹.

Щодо зняття санкцій, то існує дві процедури винесення осіб із санкційних списків: перша координується контактним центром, друга – Офісом Омбудсмена. Перша процедура була запроваджена Резолюцією Ради Безпеки 1730 (2006)¹⁶². Як зазначалось у Розділі 1.3., на виконання цієї процедури створюють контактний центр, який розглядає клопотання про виключення із санкційного списку. Відповідно до Резолюції 1730, контактний центр розглядає клопотання від осіб, які подані вперше або ті, що повторно за наявності нових фактів¹⁶³. На наступному етапі контактний центр скеровує відповідну інформацію до уряду держави, яка застосовує санкції¹⁶⁴. Уряд має повідомити висновок про те, чи є підстави для винесення зі списку¹⁶⁵. Якщо уряд підтримує винесення із санкційного списку, він направляє відповідні рекомендації контактному центру або безпосередньо Голові санкційного комітету, який у свою чергу вносить рекомендації до порядку денного комітету¹⁶⁶. У випадку, якщо уряд не підтримує пропозицію винесення із санкційного списку, будь-хто із членів санкційного комітету, якщо має інформацію про підстави винесення особи із санкційного списку, може повідомити її уряду¹⁶⁷. Якщо протягом трьох місяців уряд не надає інформацію щодо рекомендації/заперечення винесення із санкційного списку, тоді члени санкційного комітету можуть самостійно ставити на розгляд питання про необхідність виключення зі списку такого

---

¹⁶⁰ UNSC. *Subsidiary Organs. Fact Sheets* p.44

¹⁶¹ Ibid.p.45

¹⁶² UNSC Res 1730. *De-listing procedure*. S/RES/1730. 19.12.2006

¹⁶³ Ibid.p.2-3.

¹⁶⁴ Ibid.p.5

¹⁶⁵ Ibid.p.5

¹⁶⁶ Ibid.p.6(a)

¹⁶⁷ Ibid.p.6(b)

заявника¹⁶⁸. Якщо протягом одного місяця жоден член комітету не рекомендує виключення особи із санкційного списку, його вважають відхиленням, і Голова Комітету інформує про це контактний центр¹⁶⁹. На фінальному етапі контактний центр повідомляє заявника про прийняте рішення щодо задоволення або відхилення клопотання¹⁷⁰.

Друга процедура виключення із санкційного списку була заснована Резолюцією Ради Безпеки 1904 (2009)¹⁷¹. Діяльність Офісу Омбудсмена зосереджена на здійсненні процедури винесення осіб із санкційних списків ІДІЛ (Дайеш) та Аль-Каїді. Мандат Омбудсмена відрізняється від мандату контактного центру тим, що Омбудсмен самостійно збирає інформацію про заявника, який подав клопотання про виключення його із санкційного списку, контактує із відповідними державами та організаціями. Після цього Омбудсмен представляє звіт з висновками про можливість/неможливість виключення із санкційного списку за результатами дослідження Санкційному комітету по ІДІЛ (Дайеш) та Аль-Каїді. На основі звіту комітет приймає рішення про те, чи є підстави виключати заявника із санкційного списку¹⁷².

Таким чином, санкції Ради Безпеки є несиловими примусовими заходами, які застосовують при виявленні загрози або порушення міжнародного миру та безпеки. Правовою основою застосування санкцій Радою Безпеки є Глава VII Статуту ООН. Еволюційний розвиток санкцій Ради Безпеки обумовлено зміною характеру міжнародних відносин та необхідністю врахування нових стандартів міжнародного співжиття. Зокрема, відбулась зміна розуміння концепції "загрози та порушення миру та безпеки", вимог до санкцій, характеру дії санкцій, процедури застосування. Санкції Ради Безпеки не є самовиконуваними заходами. Їх виконання забезпечують держави на національному рівні з огляду на те, що рішення Ради Безпеки є обов'язкові для

---

¹⁶⁸ UNSC Res 1730. *De-listing procedure*. p.6(c)

¹⁶⁹ Ibid. p.6(c)

¹⁷⁰ Ibid. p.8

¹⁷¹ UNSC Res 1904 (2009). *Office of the Ombudsperson*. S/RES/1904. 17.12.2009

¹⁷² Ombudsperson to the ISIL (Da'esh) and Al-Qaida Sanctions Committee [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/securitycouncil/ombudsperson> (12.12.2019)

виконання. Для покращення координації між Радою Безпеки та державами діє механізм моніторингу та надання підтримки державам на етапі виконання санкцій.

2.2. Правові засади та значення застосування санкцій регіональними організаціями

Санкції регіональних організацій – це ще один засіб підтримки міжнародного миру та безпеки, передбачений Статутом ООН. У Підрозділі 2.2. зосереджено увагу на: 1) правовій засаді застосування санкцій регіональних організацій; 2) механізмі дії регіональних санкцій на прикладі Африканського регіону; 3) значенні регіональних санкцій для підтримки міжнародного миру та безпеки.

Правова основа санкцій регіональних організацій передбачена Розділом VIII Статуту ООН. У відповідних положеннях було втілено ідею інтеграції регіональної діяльності щодо підтримки міжнародного миру та безпеки в універсальну систему ООН¹⁷³. Стаття 52 Статуту ООН передбачає можливість "існування регіональних угод або органів для розв'язання питань, що стосуються підтримки міжнародного миру та безпеки, які відповідають регіональним діям за умови, що такі угоди або органи та їхня діяльність відповідають Цілями та Принципами Організації"¹⁷⁴. Частина 1 статті 53 Статуту ООН передбачає, що "Рада Безпеки використовує, де це доречно, такі регіональні угоди або органи для примусових дій під її керівництвом"¹⁷⁵.

До регіональних організацій відносять Європейський Союз, Африканський Союз, Організацію Американських Держав, Лігу Арабських Держав, ОБСЄ, НАТО тощо. Регіональні організації можуть сприяти підтримці міжнародного миру та безпеки примусовими заходами із використанням військової сили та без такого використання. Як попередньо зазначалось, у цьому

---

¹⁷³ Walter C. *Security Council Control over Regional Action*// Max Planck Yearbook of United Nations Law. 1997. p.131

¹⁷⁴ UN Charter, art. 52

¹⁷⁵ Ibid. art.53(1)

дослідженні увагу зосереджено на останніх.

Протягом тривалого часу суперечливим було питання: чи є необхідним дозвіл Ради Безпеки на застосування примусових заходів з підтримання миру та безпеки. Поширеними є три підходи:

1. згода Ради Безпеки необхідна у всіх випадках;
2. згода Ради Безпеки не є потрібною, так як право застосовувати заходи регіональними організаціями передбачене безпосередньо Статутом ООН;
3. згода Ради Безпеки необхідна тільки у випадках застосування воєнної сили¹⁷⁶.

Практика застосування санкцій регіональними організаціями свідчить про відсутність необхідності отримувати дозвіл Ради Безпеки на застосування примусових заходів без використання воєнної сили. Наприклад, Рада Безпеки прийняла рішення про застосування обов'язкового торговельного ембарго в Гаїті на прохання Постійного представника Гаїті та рекомендацій Організації Американських Держав (далі ОАД)¹⁷⁷. Необхідність обов'язкового торговельного ембарго для всіх держав-членів була викликана недостатністю санкцій, застосованих ОАД. Резолюція 841 (1993) не містить жодних ознак засудження регіональних санкцій, застосованих без попереднього дозволу Ради Безпеки. Інший приклад стосується регіональних санкцій, накладених на Бурунді без погодження з Радою Безпеки. У подальшому такі заходи були схвалені у Резолюції 1072 (1996): Рада Безпеки висловила "підтримку ініціативам держав регіону (...), спрямовані на повернення Бурунді до демократичного шляху та сприяння стабільності в регіоні"¹⁷⁸.

Якщо коротко розглянути історичний контекст, то під час Холодної війни, коли рішення Ради Безпеки блокувались правом вето, санкції регіональних організацій могли бути єдиним легальним засобом для підтримки миру та безпеки у регіонах. Однак, вони також зазнали впливу блокових

---

¹⁷⁶ Walter C. *Security Council Control over Regional Action* p. 137-138

¹⁷⁷ UNSC Res 841 (1993). UN Doc S/RES/841. 16.07.1993

¹⁷⁸ UNSC Res 1072(1996). UN Doc S/RES/1072. 30.08.1996

протистоянь та виявились неефективними. Наприклад, ОАД у 1964 році застосувала санкції проти Куби у формі дипломатичних та торговельних обмежень¹⁷⁹. І хоча ці санкції діяли більше десяти років та призвели до внутрішніх проблем на Кубі, їх було недостатньо для зміни політичного курсу режиму Фіделя Кастро¹⁸⁰. Після Холодної війни роль регіональних організацій з підтримки миру та безпеки суттєво зросла. Це можна пояснити такими причинами: нестабільною фінансовою ситуацією ООН; нездатністю санкцій Ради Безпеки досягти поставлених цілей¹⁸¹ (санкції проти Боснії та Герцеговини¹⁸²); збільшенню інтегрованості регіональних організацій у питаннях спільної політики безпеки.

Німецький університет Kolleg-Forscherguppe¹⁸³ здійснив дослідження щодо відмінностей підходів до застосування санкцій у різних регіонах та виявив наступні закономірності:

- у Африканському Союзі основна увага приділяється неконституційній зміні уряду; активно застосовує санкції у межах регіону та співпрацює з ООН¹⁸⁴;
- Ліга Арабських Держав стримана у застосуванні санкцій. Вперше застосувала санкції проти Лівії та Сирії у 2011 році, до цього застосовувала виключно дипломатичні санкції проти Ізраїлю¹⁸⁵;
- Асоціація держав Південно-Східної Азії майже не застосовує санкції. Пріоритет надається економічному співробітництву. Політика регіональної організації полягає у тому, що мирні відносини мають бути забезпечені повагою до національного різноманіття та дотримання принципу

---

¹⁷⁹ Doxey M., *International Sanctions in Theory and Practice*, p.278

¹⁸⁰ Ibid. p.278

¹⁸¹ Walter C. *Security Council Control over Regional Action* p. 130

¹⁸² Коментар: Охоронні сили ООН були замінені на Сили по виконанню домовленості, які очолювала НАТО.

¹⁸³ Hellquist E., *Regional Organizations and Sanctions Against Members. Explaining the Different Trajectories of the African Union, the League of Arab States, and the Association of Southeast Asian Nations. KFG Working Paper Series*. 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_59.pdf (12.12.2019)

¹⁸⁴ Ibid. p.11

¹⁸⁵ Ibid. p.11

невтручання у внутрішні справи¹⁸⁶.

Приклад Африканського регіону для розгляду механізму застосування санкцій обрано по тій причині, що він найбільш повно втілює у життя ідею, закладену у Розділ VIII Статуту ООН. Африканський союз та Економічне співтовариство країн Західної Африки є організаціями, які сьогодні відповідальні за застосування санкцій у регіоні.

Санкції Африканського регіону мають наступні особливості: 1) санкції називають "санкціями" у офіційних документах (на відміну від намагання уникати цього терміну Радою Безпеки, ЄС, США); 2) у більшості випадків санкції стосуються внутрішніх збройних конфліктів держав, при чому особливу увагу приділено реагуванню на неконституційні зміни урядів¹⁸⁷; 3) реакція на ситуації у регіоні шляхом застосування регіональних санкцій є швидшою, ніж реакція Ради Безпеки. Регіональні санкції часто є сигналом для реагування Ради Безпеки на порушення, що становлять серйозну загрозу міжнародному миру та безпеці; 4) типовими санкціями є дипломатичні обмеження на представництво у регіональних організаціях, економічні заходи, обмеження на в'їзд до інших держав. На сучасному етапі санкції мають цільовий характер.

Одним з перших сумнозвісних прикладів застосування регіональних санкцій у Африканському регіоні стали всеохоплюючі економічні санкції проти Бурунді. Рішення про застосування санкцій було прийнято на Другому регіональному саміті в Аруші у зв'язку із військовим переворотом у Бурунді (Аруша II). Запровадження санкцій урядами Танзанії, Кенії, Уганди, Ефіопії, Заїру, Руанді та Намібії відбулось в серпні 1996 року¹⁸⁸. Основним завданням санкцій було " (...) відновлення Національних зборів Бурунді, поновлення законодавчого визнання політичних партій, проведення негайних та

---

¹⁸⁶ Hellquist E. *Regional Organizations and Sanctions Against Members*. p.11

¹⁸⁷ Ibid. p.11

¹⁸⁸ Economic and Social Council. The Bossuyt Report. *The Adverse Consequences of Economic Sanctions* 2000. [Електронний ресурс] - Режим доступу до Ресурсу: <https://www.globalpolicy.org/global-taxes/42501-the-adverse-consequences-of-economic-sanctions.html#ilaw-e> (12.12.2019)

безумовних переговорів з усіма учасниками конфлікту в Бурунді"¹⁸⁹. Для моніторингу за виконанням санкцій було створено Координаційний комітет регіональних санкцій¹⁹⁰. Через місяць санкції були доповнені гуманітарними винятками, у зв'язку із погіршенням гуманітарної ситуації у державі. Спеціальний доповідач з прав людини в Бурунді у доповіді до Комісії з прав людини, представлений 13 лютого 1998 року, визначив наступне: "економічні санкції згубно впливають на загальне населення Бурунді (...), цивільне населення стає все більш залежним від міжнародної гуманітарної допомоги. Санкції не повинні застосовуватись для покарання усіх людей"¹⁹¹. 23 січня 1999 року голови держав призупинили санкції, за умови, що санкції будуть поновлені, якщо не буде досягнуто прогресу у напрямку досягнення миру¹⁹².

Африканський Союз створив спеціальний орган - Раду миру та безпеки - для "запобігання, управління та вирішення криз та конфліктів"¹⁹³. Відповідно до статті 23 Установчого акту Африканського Союзу санкції можуть накладатись на державу-члена у випадках: 1) її несплати внесків до бюджету Африканського Союзу; 2) якщо вона не виконує рішення та політику Союзу, зокрема у формі припинення транспортних і комунікаційних зв'язках з іншими державами-членами, а також інші заходи політичного та економічного характеру, що визначаються Асамблеєю¹⁹⁴. Станом на 2015 рік Африканський Союз застосував застосовує 15 санкційних режимів¹⁹⁵.

Ще одним суб'єктом застосування санкцій у Африканському регіоні є Економічне співтовариство країн Західної Африки (ECOWAS), створене у 1975 році. До його складу входять 15 держав, а основною метою його створення є

---

¹⁸⁹ Economic and Social Council. The Bossuyt Report. *The Adverse Consequences of Economic Sanctions*. para.75

¹⁹⁰ Ibid. para.75

¹⁹¹ Economic and Social Council. *Third report on the human rights situation in Burundi submitted by the Special Rapporteur*. E/CN.4/1998/72 [Електронний ресурс].– Режим доступу до Ресурсу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/105/21/PDF/G9810521.pdf?OpenElement> (12.12.2019)

¹⁹² Economic and Social Council. *The Adverse Consequences of Economic Sanctions*.

¹⁹³ Charron A, Portela Cl. *The UN, Regional Sanctions and Africa*. Singapore.. 2015. p.6

¹⁹⁴ African Union. Constitutive Act of African Union. 11.07.2000. [Електронний ресурс].– Режим доступу до Ресурсу: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf

¹⁹⁵ Andrea Charron, Clara Portela. *The UN, Regional Sanctions and Africa*. p.4

сприяння економічній інтеграції у всіх сферах діяльності держав-членів¹⁹⁶. Санкції у межах співтовариства застосовуються на підставі Протоколу A/SP1/12/01¹⁹⁷ та Додаткового акту A/SA.13/02/12 про санкції¹⁹⁸. До прикладу, ECOWAS застосував санкції до осіб та організацій, що перешкоджають процесу подолання кризи в Гвінеї Бісау та невиконання Договору Конакрі¹⁹⁹. Заходи застосовувались з метою відновлення демократичного урядування та забезпечення поваги до верховенства права у Гвінеї Бісау²⁰⁰. Зокрема, було застосовано наступні санкції:

- a) відсторонення від участі в діяльності Співтовариства;
- b) заборона на в'їзд до держав-членів ECOWAS та відмова у видачі віз цим особам, їхнім сім'ям;
- c) заморожування фінансових активів цих осіб та їх сімей, про що вказується у листі до Голови Ради Безпеки²⁰¹.

Подібно до механізму застосування санкцій Ради Безпеки, на виконання рішення про застосування санкцій складається санкційний список з числа фізичних осіб та організацій, які є відповідальними за протиправні діяння. Також створюється санкційний комітет, на який покладаються функції моніторингу за виконанням санкцій.

Таким чином, африканські регіональні організації активно використовують право застосовувати санкції для припинення порушення миру та безпеки у регіоні, передбачене Розділом VIII Статуту ООН. У такий спосіб держави можуть проявити своє негативне ставлення до порушень та сприяти

---

¹⁹⁶ Economic Community of West African States. Basic information. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://www.ecowas.int/about-ecowas/basic-information/> (12.12.2019)

¹⁹⁷ Коментар: повна назва "Protocol A/SP1/12/01 on Democracy and Good Governance Supplementary to the Protocol relating to the Mechanism For Conflict Prevention, Management, Resolution, Peacekeeping and Security 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/350_ECOWAS%20Protocol%20on%20Democracy%20and%20Good%20Governance.pdf (12.12.2019)

¹⁹⁸ Supplementary act A/SA.13/02/12. 17.02.2012

¹⁹⁹ ECOWAS. *ECOWAS imposes individual sanctions for non-implementation of the Conakry agreement in Guinea Bissau*. 07.02.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://www.ecowas.int/ecowas-imposes-individual-sanctions-for-non-implementation-of-the-conakry-agreement-in-guinea-bissau/> (12.12.2019)

²⁰⁰ Ibid

²⁰¹ Letter dated 20 February 2018 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council with Enclosure II "ECOWAS Decision A/DEC.2.01/2018" [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/2018/151> (12.12.2019)

припиненню загрози або порушення миру та безпеки. Часто регіональних заходів є недостатньо, однак у такий спосіб держави можуть привернути увагу міжнародної спільноти до ситуації. Це особливо важливо для ефективнішого реагування Ради Безпеки на ситуацію, якщо у цьому є необхідність.

Значення регіональних санкцій. Санкції регіональних організацій розглядаються як один із ключових легальних засобів підтримки міжнародного миру та безпеки. У взаємодії між санкціями Ради Безпеки та регіональними організаціями важливу участь відіграє принцип комплементарності: якщо регіональний механізм не може усунути діяння, що порушують мир та безпеку у країні регіону або ж усунути загрозу такого порушення, то Рада Безпеки вживає відповідні заходи²⁰².

Рада Безпеки у своїх резолюціях неодноразово визнавала, що "співпраця з регіональними та субрегіональними організаціями у питаннях, пов'язаними з підтриманням миру та безпеки, що відповідає Частині VIII Статуту ООН, може зміцнити систему колективної безпеки"²⁰³. Для оцінки поглиблення співробітництва між ООН та відповідними регіональними організаціями Рада Безпеки закликала Генерального Секретаря "готувати регулярні доповіді по цьому питанню"²⁰⁴. У доповіді 2018 року, підготовленій Генеральним Секретарем, підкреслюється, що така співпраця "має важливе значення для підтримки міжнародного миру та безпеки, підтримання людини права та досягнення сталого розвитку"²⁰⁵. Зокрема, за період з 2016 до 2018 роки відбулось поглиблення співпраці шляхом регулярного обміну інформацією, консультацій та скоординованою діяльністю; розвиток системного та стратегічного партнерства, яке базується на принципах взаємоповаги та солідарності, у тому числі шляхом підписання рамкових угод (Рамкова угода про посилення партнерства в питаннях миру та безпеки між ООН та

---

²⁰² Andrea Charron, Clara Portela. *The UN, Regional Sanctions and Africa*. p.4

²⁰³ UNSC Res 1809 (2008). *On cooperation between the United Nations and regional organizations, in particular the African Union, in the maintenance of international peace and security*. S/RES/1809 (2008). 16.04.2008

²⁰⁴ Ibid

²⁰⁵ UN. *Report of the Secretary-General. Cooperation between the United Nations and regional and other organizations*. UN Doc A/RES/73/328-S/2018/592. 17.08.2018

Африканським Союзом (2017); План дій по реалізації спільної Декларація про всестороннє партнерство між Асоціацією держав Південно-Східної Азії та ООН (2016–2020))²⁰⁶.

Таким чином, Розділ VIII Статуту ООН уповноважує регіональні організації застосовувати санкції для підтримання миру та безпеки у відповідних регіонах. Такі санкції повинні відповідати Цілям та Принципам Статуту ООН, загальним вимогам до санкцій, розробленими органами ООН (наприклад, на виконання Резолюції Генеральної Асамблеї 242 (1997)). Регіональні санкції мають потенціал стати тим засобом забезпечення міжнародного миру та безпеки, які би могли ефективно реагувати на загрози та порушення миру та безпеки у регіонах. Розвиток мережі регіональних організацій та посилення їхньої співпраці з Радою Безпеки сприятимуть підвищенню ефективності конвенційної системи колективних засобів.

2.3. Оцінка ефективності колективних санкцій як засобу підтримання та відновлення міжнародного миру та безпеки

Ефективність санкцій є ключовим питанням, яке визначає доцільність їхнього застосування. Санкції Ради Безпеки та регіональних організацій слугують засобом підтримки міжнародного миру та безпеки. Ціна неефективності механізму колективної безпеки є високою: втрата авторитету та довіри до суб'єктів їхнього застосування, виникнення "нових форм захисту міжнародного правопорядку", які розхитують усталену систему колективної безпеки.

Традиційний підхід до визначення ефективності санкцій ставить на перше місце ступінь досягнення цілі санкції. Наприклад, якщо санкції запроваджувались для врегулювання конфлікту і конфлікт було вирішено, то санкції вважаються ефективними; у протилежному випадку – ні²⁰⁷. Такий підхід не дозволяє у повній мірі оцінити: 1) ефективність санкцій на етапі

²⁰⁶ UN. *Report of the Secretary-General. Cooperation between the United Nations and regional and other organizations.*

²⁰⁷ Security Council Report. *UN Sanctions.* p.15

їхнього застосування; 2) можливості підвищення ефективності санкцій. Динамічний підхід до визначення ефективності санкцій дозволяє оцінити їхній вплив на досягнення стратегічних цілей у процесі їх застосування²⁰⁸. У цьому дослідженні запропоновано наступні критерії визначення ефективності:

- Політична нейтральність – відсутність вибіркості у прийнятті рішень про застосування санкцій, яка може бути зумовлена політичними інтересами окремих держав-членів. Ключовим критерієм такого застосування повинен бути реальний стан речей: наявність загрози або порушення миру та безпеки;

- Оперативність – рішення про впровадження санкцій повинно прийматись у найкоротші строки з часу виникнення загрози або порушення миру та безпеки;

- Доцільність – відповідність санкцій особливостям та характеру ситуації, щодо якої вони застосовуються;

- Достатність – обсяг застосованих санкцій має бути достатнім для досягнення цілі, яку ставить перед ними суб'єкт такого застосування;

- Комплексність – застосування санкцій у комплексі з іншими доступними засобами підтримки міжнародного миру та безпеки, так само і поєднання санкцій різних суб'єктів запровадження;

- Моніторинг – постійний та періодичний нагляд за станом реалізації санкційного режиму, визначення засобів підвищення його ефективності, а у випадку досягнення цілі – припинення його дії.

Ці ж критерії будуть застосовані у Підрозділі 3.3 для оцінки ефективності односторонніх санкцій держав.

Політична нейтральність. Рада Безпеки та регіональні організації відповідальні за підтримку миру та безпеки у всьому світі. На жаль, непоодинокими є випадки, коли держави-члени утримуються від застосування санкцій по причині відсутності їхнього національного політичного інтересу, навіть за наявності беззаперечної загрози або порушення міжнародного миру та

---

²⁰⁸ Security Council Report. *UN Sanctions*. p.15

безпеки. Рада Безпеки є політичним органом. Право вето успішно сприяє "вибірковості" у прийнятті рішень про застосування санкцій. Одним із таких прикладів є інтервенція радянських військ у Польщу 1981 року. Жодних ефективних заходів Рада Безпеки тоді не вжила, оскільки СРСР блокував усі ініціативи із впровадження обмежувальних заходів. США постійно лобіює інтереси Ізраїлю при Раді Безпеки, який є державою-окупантом території Палестини та вчиняє грубі порушення прав палестинського народу. Станом на 2017 рік США застосував 43 рази право вето у питанні Ізраїлю²⁰⁹, у тому числі щодо накладання санкцій, ігноруючи заклики Генеральної Асамблеї ООН²¹⁰.

Оперативність. Санкції є більш ефективними у тому випадку, якщо вони приймаються та застосовуються у короткий строк з часу виникнення загрози або порушення миру та безпеці. Повільне введення санкцій проти Ірану призвело до того, що політична еліта отримала час для пристосування економіки країни до санкцій. Це знизило дієвість прийнятих санкцій. Заперечуючи військову спрямованість ядерної програми, Іран не припиняє роботи із збагачення урану²¹¹.

Достатність. Ефективний санкційний режим повинен включати санкції різних видів. За підрахунками Томаса Бірстекера, в усіх із досліджених ним 65 випадків застосування цільових санкцій були тільки ті ефективними, які застосовувались у комплексі щонайменше трьох видів санкцій²¹². Стандартний перелік санкцій включає ембарго на озброєння, заборону на в'їзд та заморожування активів, що виявився ефективним у 2/3 випадків застосування²¹³. Цікавою є висока ефективність вторинних санкцій, які застосовуються для підвищення ефективності первинних санкцій. У дослідженні Томас Бірстекер

---

²⁰⁹ Middle East Eye. The 43 times US has used veto power against UN resolutions on Israel. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://www.middleeasteye.net/news/43-times-us-has-used-veto-power-against-un-resolutions-israel> (12.12.2019)

²¹⁰ UNGA Res 31/36 (2016) *Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan*. UN Doc A/HRC/RES/31/36. 30.11. 1976

²¹¹ Малишева Ю. В. Проблема ефективності застосування санкцій Ради Безпеки ООН до країн-порушників режиму нерозповсюдження ядерної зброї. // Часопис Київського університету права. 2013. с.369

²¹² Biersteker T. *Types of UN Targeted Sanctions and their Effectiveness: Research Note*. 2014. p.4 . [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: [http://www.hlr-unsanctions.org/UN Targeted Sanctions and Effectiveness.pdf](http://www.hlr-unsanctions.org/UN_Targeted_Sanctions_and_Effectiveness.pdf) (12.12.2019)

²¹³ Ibid. p.4 .

було виявлено 100% ефективність застосування вторинних санкцій: у Ліберії за їхню підтримку Революційного об'єднаного фронту у Сьєра Леоні (ембарго на озброєння, заборона в'їзду, заморожування активів та санкції на товари) і проти Еритреї за експорт зброї до Аль-Шабаб в Сомалі²¹⁴²¹⁵. Випадки застосування вторинних санкцій у практиці Ради Безпеки є поодинокі, не дивлячись на виявлену закономірність їхньої успішності. Особливо важливим цей засіб підтримки санкційного режиму може бути у випадках, коли ухилення держав від дотримання первинних санкцій є масовим. До прикладу, Група експертів ООН по Північній Кореї²¹⁶ у своєму звіті за період з 2018 по 2019 рік встановила більше 100 порушень санкцій за участі 56 держав світу²¹⁷. Санкції Ради Безпеки були накладені на Північну Корею десятьма резолюціями, починаючи з 2006 року²¹⁸ у зв'язку із її відмовою припинити ядерну програму. З вищенаведеного можна зробити наступний висновок: якби держави відчували загрозу застосування до них санкцій як заходів відповідальності за порушення ними санкційного режиму, то була би висока вірогідність того, що такі держави утримувалися б від порушення санкційних режимів.

Доцільність. При виборі санкцій до уваги повинні братися "не лише стан економіки та соціально-політичного розвитку держави, а й національно-етнічні, історичні, міжрегіональні чинники, що впливають на формування зовнішньої та внутрішньої політики, суспільні настрої в країні, наявність сильної опозиції"²¹⁹. Економічний успіх санкцій часом не гарантує політичного

---

²¹⁴ Biersteker T. *Types of UN Targeted Sanctions and their Effectiveness*, p.6

²¹⁵ UNSC Res1907. UN Doc S/RES/1907. 23.12.2009

²¹⁶ Коментар: Група експертів ООН з питань Північної Кореї, створена відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН 1874 (2009), щорічно звітує про свої висновки та рекомендації щодо виконання резолюцій Ради Безпеки по Північній Кореї. (3 електронного ресурсу: D. Albright, S. Burkhard, B. Gostelow, Maximilian Lim, and Andrea Stricker. *56 countries involved in violating UNSC Resolutions on North Korea during the last reporting period* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: http://isis-online.org/uploads/isis-reports/documents/DPRK_Report_June_6%2C_2019_Final.pdf) (12.12.2019)

²¹⁷ D. Albright, S. Burkhard, B. Gostelow, M. Lim, A. Stricker. *56 countries involved in violating UNSC Resolutions on North Korea during the last reporting period*. 6.06.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: http://isis-online.org/uploads/isis-reports/documents/DPRK_Report_June_6%2C_2019_Final.pdf (12.12.2019)

²¹⁸ Ibid.p.1

²¹⁹ Милашева Ю.В. *Умови ефективності цілеспрямованих міжнародно-правових санкцій Ради Безпеки ООН.* // Правова система України та міжнародне право, порівняльне правознавство. 2014. с.286

успіху²²⁰. Наприклад, всеохоплююче торговельне ембарго на Ірак та Югославію призвело до складних економічних наслідків для держав. Однак цього було недостатньо для того, щоб вплинути на політичних лідерів та припинити порушення. Санкції є "більш ефективними тоді, коли вони є багатосторонніми, комплексними та прийнятими у найкоротші строки після порушення або виникнення загрози такого порушення"²²¹.

Щодо цілі застосування санкцій, то як висловився Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун: "Санкції повинні працювати за принципом «батоба і пряника» - передбачати не лише загрози, але й спонукати до їхнього дотримання²²². Суб'єкт, на якого вони накладаються, повинен чітко розуміти, що він має зробити для того, щоб санкції були зняті"²²³.

Рада Безпеки ООН при прийнятті рішень про застосування санкцій може переслідувати наступні цілі:

- примусити змінити поведінку суб'єкта; обмежити незаконну діяльність або доступ до основних ресурсів (гроші, зброя тощо);
- сигналізувати про порушення;
- висловити невдоволення порушенням міжнародного права²²⁴.

Ціль застосування санкцій визначають за характером заходів. До прикладу, конкретні критерії застосування цільових санкцій, перелік санкціонованих осіб, створення комітету та групи експертів свідчать про рішення Ради Безпеки примусити/обмежити, а не сигналізувати про порушення²²⁵. Залежно від цілі застосування санкцій протягом двох десятиліть

---

²²⁰ Cortright D., Lopez G. A. *Learning from the Sanctions Decade 2000* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://www.globalpolicy.org/security-council/49076-learning-from-the-sanctions-decade.html> (12.12.2019)

²²¹ Kirk L. Wolcott, *Seeking Effective Sanctions*, Emory Int'l L. Rev. 351. 1997. p.357

²²² Symposium on Enhancing the Implementation of Security Council Sanctions New-York. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://news.un.org/en/story/2007/04/217322-sanctions-work-best-when-there-are-carrots-and-not-just-sticks-says-ban-ki-moon> (12.12.2019)

²²³ Ibid.

²²⁴ Targeted sanctions consortium. *Effectiveness of UN Targeted Sanctions*. Findings from the Targeted sanctions consortium. 2013. p.10, p.40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://graduateinstitute.ch/library/publications-institute/effectiveness-united-nations-targeted-sanctions-findings-targeted> (12.12.2019)

²²⁵ Security Council Report. *UN Sanctions*. 2013 p.15

станом на 2013 рік спостерігався наступний рівень ефективності санкцій: "примус - 13%, стримування - 42%, сигнал про порушення – 43%"²²⁶.

Комплексність. Санкції можуть бути ефективним засобом на припинення протиправного діяння, якщо вони застосовуються у комплексі з іншими засобами мирного врегулювання. Кім Еліот під час зустрічі по застосуванню санкцій у Центрі Картера (1997) зробив наступний висновок: "Економічні санкції – це інструмент, а не політика. (...) Так як економічний вплив не завжди є достатнім для припинення порушення, дипломатичні переговори та пошук компромісу є важливими компонентами ефективної політики"²²⁷.

Іншим фактором, який впливає на підвищення ефективності санкцій, є взаємодія Ради Безпеки та регіональних організацій. Відсутність інформування та структурованих відносин між санкційними комітетами, групами експертів ООН, регіональними та субрегіональними організаціями можуть призвести до відсутності політичної волі та небажання регіональних та національних акторів застосовувати санкції ООН²²⁸. Регіональні організації також на своєму рівні можуть всесторонньо вивчити ситуацію, яка становить загрозу або порушення миру та безпеці; досліджувати наявні докази та у короткі строки прийняти рішення про застосування санкцій. Таким чином, взаємодія та співпраця Ради Безпеки з регіональними організаціями має важливе значення для досягнення спільної цілі - підтримання міжнародного миру та безпеки у світі.

Моніторинг. Нагляд за дотриманням санкційного режиму є важливим компонентом ефективного застосування санкцій. Одним із перших прикладів застосування моніторингу за виконанням цільових санкцій був запроваджений щодо UNITA²²⁹. Перші роки з часу запровадження санкцій держави майже їх не

---

²²⁶ Security Council Report. *UN Sanctions*.. p.15

²²⁷ Kirk L. Wolcott, *Seeking Effective Sanctions*. p.360

²²⁸ Ibid. p.360

²²⁹ Коментар: National Union for the Total Independence of Angola (UNITA) - політична партія на чолі з Йонасом Савімбі, яка спровокувала та активно підтримувала громадянську війну у Анголі. Резолюції 864 (1993), 1127 (1997) та 1173 (1998) Ради Безпеки запроваджували санкції проти лідерів запровадили UNITA, зокрема: заборона продажу або поставки зброї та військової техніки; поставка нафти; та придбання алмазів, видобутих у

дотримувались. У 1999 році Рада Безпеки ухвалила Резолюцію 1237, якою заснувала Групу експертів для визначення 1) які санкції порушуються; 2) хто їх порушує; 3) як зробити санкції ефективнішими²³⁰. На основі досліджень Групи було підготовлено доповідь, представлену Раді Безпеки²³¹. Тоді ж було запроваджено Механізм моніторингу за санкціями на 6-місячний період. З часу створення механізму нагляду, ефективність санкцій суттєво зростає. Цей приклад застосування санкцій свідчить про необхідність моніторингу за фактичним впливом санкцій, поширення інформації про тих, хто порушує санкції, необхідність додаткового людського ресурсу Секретаріату, який би здійснював спеціальний нагляд за ефективністю застосування санкцій²³².

У 2013 році вперше було проведено Консорціум по застосуванню цільових санкцій. За його наслідками було здійснено систематизоване і повне дослідження про вплив та ефективність цільових санкцій ООН. У доповіді було представлено висновки по ефективності їхнього застосування, а саме:

- цільові санкції виявились ефективним засобом у 22% їх застосування (у 38 випадків з 169 досліджених);
- санкції ООН, доповнені регіональними санкційними режимами, є більш ефективними заходами (на 59%);
- в середньому накладання цільових санкцій займає у Раді Безпеки 14 місяців з часу, коли вперше стало відомо про порушення;
- негативними наслідками застосування цільових санкцій є торгівля санкціонованими товарами на чорних ринках, диверсифікація коштів та інвестицій, зростання корупції та злочинності, зміцнення авторитарного режиму, зміна призначення ресурсів, гуманітарні наслідки, піддрив авторитету

районах, контрольованих UNITA; заморожування банківських рахунків та фінансових активів UNITA; обмеження пересування лідерів UNITA.

²³⁰ UNSC Res1237(1997). 7.05.1999

²³¹ Final Report of the Monitoring Mechanism on Angola Sanctions S/2000/1225 December 21, 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/202-sanctions/41483-final-report-of-the-monitoring-mechanism-on-angola-sanctions.html> (12.12.2019)

²³²United Nations. *Annex to the letter dated 12 December 2007 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the President of the Security Council* A Symposium. Enhancing the Implementation of United Nations Security Council Sanctions. UN Doc S/2007/734

ООН у випадку їхньої неефективності²³³.

Рекомендації з підвищення ефективності санкцій розроблялись у межах Інтерлаканського, Бонн-Берлінського, Стокгольмського та Грецького процесів. Останнє дослідження санкцій та розробка рекомендацій по підвищенню їхньої ефективності відбувалась у межах Огляду високого рівня санкцій ООН. Збірка матеріалів за підсумками Огляду була представлена Генеральній Асамблеї 12 червня 2015 року²³⁴. Цей Огляд став "проявом невинних зусиль міжнародного співтовариства з розробки та підвищення ефективності санкцій ООН у боротьбі з тероризмом, припиненням грубих порушень прав людини та підтримки мирних процесів"²³⁵. До ключових рекомендації можна віднести необхідність підвищення обізнаності щодо санкцій на рівні ООН, держав, громадськості; підвищення інтеграції та координації ООН щодо застосування санкцій; покращення кваліфікації осіб, відповідальних за застосування, моніторинг, експертну оцінку санкцій; зосередження уваги на національному виконанню санкцій; дотримання справедливої процедури внесення осіб у санкційні списки тощо²³⁶.

Таким чином, колективні санкції можуть стати ефективним засобом підтримки міжнародного миру та безпеки за умови їхньої належної розробки та повного виконання усіма уповноваженими суб'єктами. Ефективними санкції стануть тільки тоді, коли забезпечення миру та безпеки буде поставлено державами вище, ніж власні політичні інтереси. Взаємодія та співпраця Ради Безпеки та регіональних організацій є ще одним важливим фактором, який сприяє підтримці миру та безпеки в окремих регіонах та у всьому світі. За рахунок регіональних організацій, які б могли ефективно реагувати на локальні порушення, можна було б "розвантажити" Раду Безпеки для її ефективнішого реагування на загрози миру та безпеки глобального масштабу (тероризм,

---

²³³ Targeted sanctions consortium. *Effectiveness of UN Targeted Sanctions*. p.7-8

²³⁴ General Assembly Security Council. Compendium of the High-level Review of United Nations Sanctions.2015. UN Doc A/69/941-S/2015/432. 12.06.2015.

²³⁵ Ibid

²³⁶ General Assembly Security Council. Compendium of the High-level Review of United Nations Sanctions

розповсюдження ядерної зброї тощо). Систематичне та повне втілення у життя рекомендацій Огляду високого рівня санкцій ООН також мало би позитивний вплив на підвищення ефективності санкційного механізму відповідно до Статуту ООН.

РОЗДІЛ ІІІ

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОДНОСТОРОННІХ САНКЦІЙ ДЕРЖАВ

3.1. Правова основа застосування контрзаходів державою, яка постраждала від порушення міжнародних зобов'язань

Контрзаходи є однією із форм права кожної держави на самопомогу. Історично контрзаходи походять від права держави застосовувати репресалії для припинення порушення її прав іншою державою. Репресалії могли мати у тому числі воєнний характер. Виникнення сучасної доктрини контрзаходів пов'язане із обмеженням застосування сили, передбачене статтею 2(4) Статуту ООН.

Кодифікацією звичаєвих норм міжнародного права щодо відповідальності держав займалась Комісія з міжнародного права. У 1962 році у складі Комісії розпочав роботу Підкомітет з міжнародної відповідальності, який займався розробкою Статей про відповідальність держав²³⁷. Пізніше ці Статті про відповідальність держав стали Додатком до резолюції Генеральної Асамблеї ООН 56/85, прийнятої 12 грудня 2001 року. Контрзаходи були визнані звичаєвою нормою, однією з підстав звільнення від міжнародно-правової відповідальності. Комісія орієнтувалась на дві ключові справи, що підтверджували існування звичаю: справа американського арбітражного суду *Air Service*²³⁸ та справа Міжнародного Суду ООН *Gabcikovo-Nagymaros*

---

²³⁷ The International Law Commission .Analytical Guide to the Work of the International Law Commission. State responsibility. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/guide/9_6.shtml (12.12.2019)

²³⁸ Коментар: *Air Service Arbitration* - арбітражний розгляд 1978 року, що відбувся між Францією та США на підставі двостороннього договору 1946 року про право кожної держави надавати повітряні послуги іншій державі. Підставою для арбітражу стала заміна літака (маршрут Лондон-Париж) "Пан-Американськими авіалініями" у Лондоні. Умовами двостороннього договору передбачалась можливість змінювати літак на територіях держав-учасниць договору, щодо третіх держав нічого не згадувалось. У відповідь на заміну літака у Лондоні, Франція заборонила здійснювати польоти "Пан-Американським авіалініям" до Парижу. У відповідь на це США вжили контрзаходів на порушення договору Францією, а саме заборонила польоти до США через західне узбережжя Парижу через Монреаль (*Air Services Agreement (Case of France and US)* з [Електронний

(1997)²³⁹.

Контрзаходи – це пропорційні та односторонні несилові заходи, які вживаються постраждалою державою у відповідь на міжнародні протиправні діяння іншої держави для того, щоб змусити державу-порушницю припинити порушення та/або здійснити відшкодування²⁴⁰. За змістом контрзаходи передбачають невиконання міжнародних зобов'язань перед державою, яка перша здійснила таке порушення. Обставини, за яких вживаються контрзаходи, а саме - первинне порушення міжнародних зобов'язань, є підставою для звільнення від міжнародно-правової відповідальності²⁴¹.

Рішення про застосування контрзаходів приймається на основі самостійної оцінки держави наявності порушення міжнародних зобов'язань щодо неї та серйозності такого порушення²⁴². Шкода може бути завдана як прямим інтересам держави (матеріальні збитки державній власності або нематеріальна шкода внаслідок порушення територіальної цілісності держави.), так і її непрямим інтересам (збитки фізичних/юридичних осіб, які є громадянами відповідної держави)²⁴³.

З метою уникнення зловживань при застосовуванні контрзаходів, Комісія з міжнародного права передбачила у Статях про відповідальність передумови вжиття контрзаходів та вимоги, яким вони мають відповідати. Зокрема, контрзаходи можуть бути застосовані постраждалою державою у відповідь на попередній міжнародний протиправний акт іншої держави та

ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.scribd.com/document/297460007/Air-Services-Agreement-Case-of-France-and-US>) (12.12.2019)

²³⁹Коментар: справа Gabcikovo-Nagymaros розглядалась Міжнародним судом ООН (1997) стосувалась невиконання двостороннього договору між Словаччиною та Угорщиною щодо побудови гребель, що мали бути розташовані по течії Дунаю на території двох держав для попередження масштабних повеней та вироблення гідроенергії. На початку 80-х років дії на виконання договору були призупинені. У частині контрзаходів Суд не визнав односторонню відмову Чехословаччини (перед Судом - Словаччини) від двостороннього договору та її реалізацію альтернативного варіанту проекту (зміна потоку Дунаю) пропорційним та належним заходом. (Case concerning Gabcikovo-Nagymaros project [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/92/092-19970925-JUD-01-00-EN.pdf>) (12.12.2019)

²⁴⁰ UNGA Res 56/83 *Responsibility of States for internationally wrongful acts*.art.22

²⁴¹ Ibid. art 22

²⁴² Alland D. *Countermeasures of General Interest*, European journal of international law.2002. p.1234

²⁴³ Ruys T. *Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework*. p.12

мають бути спрямовані проти цієї держави²⁴⁴. Застосуванню контрзаходів повинні передувати: 1) заклик постраждалої держави припинити протиправне діяння (ст.52 п.1а)²⁴⁵; 2) попередження про застосування контрзаходів (ст.52 п.1б)²⁴⁶; 3) заклик розпочати переговори з державою-порушницею (ст.52 п.1б)²⁴⁷. До вимог, яким мають відповідати контрзаходи, належать наступні²⁴⁸:

1. Контрзаходи мають бути несилового характеру (ст.50 п.1с)²⁴⁹;

2. Контрзаходи повинні мати тимчасовий характер та діяти до припинення порушення (ст. 49 п.2-3, ст.53)²⁵⁰;

3. Контрзаходи повинні бути пропорційними до завданої шкоди (ст.51)²⁵¹;

4. Контрзаходи не можуть бути підставою для відступу від основних міжнародних зобов'язань (заборона використання сили або погроза використання сили, захисту прав людини, інших фундаментальних принципів міжнародного права) (ст.50 п.1)²⁵².

Окрему увагу слід звернути на пропорційність контрзаходів. Питання пропорційності було розглянуто у справі *Air Service*. Суд постановив, що по своїй суті пропорційність не є еквівалентністю²⁵³. Обрахунок пропорційності контрзаходів полягає не тільки у визначенні збитків, а й у значенні принципу, який було порушено²⁵⁴. Можливість заміни літака є частиною політики у сфері повітряного транспорту США. Відповідно, створення прецеденту порушення двостороннього договору має негативний вплив на ситуацію виконання

---

²⁴⁴ *Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)*, Judgment, ICJ, 25 September 1997 para.83

²⁴⁵ UNGA Res 56/83 *Responsibility of States for internationally wrongful acts*.art.52(1a)

²⁴⁶ Ibid. art.52(1b)

²⁴⁷ Ibid. art.52(1b)

²⁴⁸ The International Law Commission. Report on the work of its fifty-third session Extract from the Yearbook of the International Law Commission 2001. vol. II(2) [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf (12.12.2019)

²⁴⁹ Ibid. art.50(1)

²⁵⁰ Ibid. art.49(.2-3), art.53

²⁵¹ Ibid. art.51

²⁵² Ibid. art.50(1)

²⁵³ Fitzgerald E. *Helping States Help Themselves: Rethinking the Doctrine of Countermeasures*, Macquarie L.J. 67. 2016. p.73

²⁵⁴ Ibid. p.73

подібних договорів з іншими державами²⁵⁵. Таким чином, Суд визнав контрзаходи пропорційними, оскільки їх можна було охарактеризувати як "такі, що здатні забезпечувати дотримання правових принципів серед усіх держав, які їх підписали у міжнародних договорах із США, а не лише між двома державами, які брали участь у справі"²⁵⁶.

Важливим аспектом у застосуванні контрзаходів є визначення правильної цілі їхнього застосування. Це питання розглядалось Міжнародним Судом ООН у справі *The former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece*²⁵⁷²⁵⁸. Греція заперечувала можливість включення Македонії до НАТО, поки не буде вирішено "проблему назви"²⁵⁹. У своїх поясненнях, Греція заявила, що таке заперечення є контрзаходом (тимчасове припинення виконання положень Тимчасового Договору між Македонією та Грецією) для того, щоб змусити Македонію дотримуватись укладеного Тимчасового Договору між державами, а саме статті 5(1), яка стосувалась проведення подальших переговорів щодо визначення назви. Македонія заявляла про недотримання процедури при застосуванні контрзаходів (вимог попередження, пропорційності, вчинення попереднього протиправного діяння тощо). Суд виявив порушення зі сторони Македонії статті 7(2) Тимчасового Договору – використання символу (назви) у 2004 році. Однак під час переговорного процесу щодо вступу у НАТО, Суд не виявив жодних порушень Тимчасового Договору зі сторони Македонії. Суд постановив, що "контрзаходи не могли бути застосовані за відсутності первинного порушення"²⁶⁰. Суд визнав не належною задекларовану мету

---

²⁵⁵ Fitzgerald E. *Helping States Help Themselves: Rethinking the Doctrine of Countermeasures*.. p.73

²⁵⁶ Fitzgerald E, *Helping States Help Themselves* p.74

²⁵⁷ *Case of the former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece*. International Court of Justice. Judgment of 5 December 2011

²⁵⁸ Коментар: З часів розпаду Югославії між Грецією та Македонією виник спір щодо можливості застосування назви "Республіка Македонія". Греція заявляла, що Македонія - це назва південно-східного регіону Європи, який входить до складу північної Греції. Таким чином, Греція заперечувала вживання цієї назви у міжнародних інституціях. До складу ООН Республіка Македонія була прийнята під назвою "колишня Югославська Республіка Македонія". У 1995 році між державами досягнуто Тимчасового договору. Через проблему назви Македонія не отримала запрошення до НАТО. Спір розглядав Міжнародний Суд ООН. Суд визнав, що відмова у запрошенні до НАТО, ініційована Грецією, не відповідає положенням Тимчасового договору.

²⁵⁹ Yamada T. *Demands for effectiveness in countermeasures: Critical study on international practice*. Ryukoku Law Review, Vol.51, No.3.2019. p.45

²⁶⁰ *Case of the former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece*. International Court of Justice. para.164

застосування контрзаходів – змусити Македонію сісти за стіл переговорів. У зв'язку з цим Суд не визнав за необхідне розглядати питання дотримання процедури застосування контрзаходів.

Держави рідко вдаються до контрзаходів для припинення порушень міжнародних зобов'язань, а якщо і застосовують їх, то вплив контрзаходів на припинення порушень є мінімальним. Еліза Фіцджеральд²⁶¹ виділила деякі причини, чому контрзаходи не діють:

- **Суворі процедурні вимоги.** Проведення попередніх переговорів, повідомлення про вжиття контрзаходів та оборотний характер контрзаходів створюють суттєві труднощі у реалізації контрзаходів, так як держава-порушниця далеко не завжди належно взаємодіє з постраждалою державою²⁶².

- **Пропорційність.** Самостійно оцінюючи серйозність порушення, постраждала держава піддає себе ризику нести міжнародну відповідальність за вжиття контрзаходів, якщо міжнародне співтовариство визнає їх не пропорційними²⁶³ (як у справі *Gabcikovo-Nagymaros*²⁶⁴);

- **Двостороння природа контрзаходів.** Контрзаходів може бути недостатньо у ситуаціях, коли наявне порушення не тільки двостороннього договору, а й міжнародних зобов'язань *erga omnes* (детальніше у Підрозділі 3.2)²⁶⁵.

- **Ризик ескалації,** а не спонукання держави до належного виконання її міжнародних зобов'язань²⁶⁶.

Таким чином, право застосовувати контрзаходи є легітимним правом кожної держави на самопомогу у випадку порушення проти неї міжнародних зобов'язань. При застосуванні контрзаходів держава має неухильно дотримуватись процедурних та сутнісних вимог, передбачених Статтями про

---

²⁶¹ Коментар: Еліза Фіцджеральд - адвокат у відділенні NSW Crown з 2016 року (Сідней, Австралія)

²⁶² Fitzgerald E, *Helping States Help Themselves*. p.79

²⁶³ *Ibid*. p.81

²⁶⁴ Коментар: Міжнародний Суд ООН не визнав заходи Словачії, спрямовані на зміну русла Дунаю, пропорційними контрзаходами як реакція на не виконання Угорщиною її частини проекту по спорудженню греблі Габчикова-Надьмарош. (*Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)*, Judgment, ICJ)

²⁶⁵ Fitzgerald E. *Helping States Help Themselves*. p.82

²⁶⁶ *Ibid*. p.84

відповідальність держав. У випадку недотримання вимог контрзаходи розцінюватимуться як підстава міжнародно-правової відповідальності держави. Суворі процедурні вимоги, критерій пропорційності контрзаходів, двосторонній характер та ризик ескалації є тими підставами, які можуть слугувати перешкодою для держави у застосуванні контрзаходів. Напрацювання подальшої практики застосування контрзаходів державами, пом'якшення процедурних вимог та роз'яснення належного застосування контрзаходів сприятиме підвищенню ролі цього засобу припинення порушень міжнародних зобов'язань держав.

3.2. Застосування санкцій третіми державами у разі порушення зобов'язань *erga omnes*

Після Другої Світової Війни одним із основних аспектів взаємодії та співпраці держав є захист спільного блага, спільних цінностей. Концепція спільного блага охоплює "питання миру та безпеки, захист прав людини, покарання за міжнародні злочини, захист навколишнього середовища"²⁶⁷. Цей перелік може доповнюватись, на що впливає розвиток відносин між державами. Зобов'язання держав забезпечити спільне благо закріплені у численних міжнародних договорах. Кожна держава зацікавлена у беззастережному дотриманні іншими державами цих зобов'язань, які ще називаються зобов'язаннями *erga omnes*.

Концепція зобов'язань *erga omnes* вперше була сформульована Міжнародним Судом ООН у 1970 році по справі *Barcelona Traction*²⁶⁸. Суд розмежував "зобов'язання держави перед міжнародною спільнотою в цілому та зобов'язання, що виникають перед іншою державою (...). За своєю суттю перші стосуються всіх держав. Зважаючи на важливість цих прав, усі держави можуть

---

²⁶⁷ Villalpando V. *The Legal Dimension of the International Community: How Community Interests Are Protected in International Law* // *The European Journal of International Law* Vol. 21 no. 2. 2010. p.397

²⁶⁸ Коментар: Справа *Barcelona Traction* була розглянута Міжнародним Судом ООН у 1970 році між Бельгією та Іспанією. Ця справа стосувалася питання про дипломатичну захист власників акцій компанії з обмеженою відповідальністю, капітал якої представлений акціями. Зокрема, Суд визнав право держави, громадянами якої є власники акцій, здійснювати дипломатичний захист, коли компанія припинила існування в іншій державі.

мати юридичний інтерес у їхньому захисті; такі зобов'язаннями мають характер *erga omnes*²⁶⁹. Суд наводить приклади таких зобов'язань: "акти агресії, геноцид, інші порушення прав людини, у тому числі рабство та расова дискримінація"²⁷⁰. У випадку порушення таких зобов'язань, кожна держава може вимагати їхнього дотримання. Спосіб, у який може бути сформульована така вимога, Суд не конкретизував, залишивши це питання для майбутнього розвитку міжнародного права.

Важливий внесок у роз'яснення характеру зобов'язань *erga omnes* зробив Інститут міжнародного права²⁷¹ у 2005 році, ухваливши Резолюцію "Зобов'язання *erga omnes* у міжнародному праві". У 1 статті Резолюції до зобов'язань *erga omnes* було віднесено:

а) зобов'язання за загальним міжнародним правом, яких держава зобов'язана дотримуватись по відношенню до всього міжнародного співтовариства (...);

б) зобов'язання за багатосторонніми договорами, яких держава-учасниця договору зобов'язана дотримуватись щодо всіх інших держав-учасниць договору (...) ²⁷² (такі зобов'язання ще називають *erga omnes partes*²⁷³).

Якщо держава порушує зобов'язання *erga omnes*, усі інші держави (по відношенню до яких існують такі зобов'язання) мають право вимагати від держави-порушниці: "а) припинити міжнародне протиправне діяння; б)

---

²⁶⁹ Case of *Barcelona Traction (Belgium v. Spain)*, International Court of Justice. 5 February 1970, ICJ Rep. 3, para. 33.

²⁷⁰ Case of *Barcelona Traction (Belgium v. Spain)*, International Court of Justice para. 34.

²⁷¹ Коментар: Інститут міжнародного права був заснований 8 вересня 1873 року при мерії Гента в Бельгії. Сьогодні це міжнародна організація, яка займається розробкою та імплементацією міжнародного права як кодифікованої науки, яка б відповідала правовій моралі та цілісності цивілізаційного світу. (З джерела The Institute of International Law [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/Institute-of-International-Law>) (14.12.2019)

²⁷² Institute of International Law. *Resolution. Obligation erga omnes in international law*. 2005. Krakow. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: http://www.idi-il.org/app/uploads/2017/06/2005_kra_01_en.pdf (14.12.2019)

²⁷³ Коментар: концепція *erga omnes partes* була сформульована у рішенні Міжнародного Суду ООН по справі *Questions Relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)* Концепція передбачає неухильне дотримання державами-членами зобов'язань за міжнародним договором, у чому інші держави-члени мають власний інтерес і у випадку порушення іншою державою такого зобов'язання, можуть вимагати його дотримання.

відшкодувати шкоду, завдану таким порушенням"²⁷⁴. У випадку грубого порушення зобов'язань *erga omnes*, усі держави мають право вживати несилових контрзаходів відповідно до тих же умов, що й держава, яка безпосередньо постраждала від порушення"²⁷⁵.

Легальність застосування несилових заходів третіх держав у випадку порушення зобов'язань *erga omnes* по відношенню до іншої держави є "однією з найменш розвинених областей міжнародного права"²⁷⁶. У зв'язку з цим дослідники оперують різними поняттями (контрзаходи третіх держав, колективні контрзаходи, контрзаходи загального інтересу, автономні санкції, односторонні примусові заходи тощо) та різними підходами до визначення правової природи таких заходів. У Магістерському дослідженні використовується поняття "контрзаходи третіх держав", так як воно найближче відображає зміст явища, про яке йдеться у Підрозділі 3.2.

Як було зазначено у Підрозділі 3.1., право держав застосовувати контрзаходи є звичаєвою нормою права. Під час розробки Статей про відповідальність держав Комісія з міжнародного права розглядала, чи є практика застосування несилових заходів державами як реакція на порушення зобов'язань *erga omnes* достатньою, щоб стверджувати про наявність звичаєвої норми, подібно як у випадку із контрзаходами. Ті держави, які підтримували включення цього права до підстав для зняття відповідальності, посилались на "неспроможність постраждалої держави самотійно захистити себе від грубих порушень її прав та необхідність закріплення прогресивного розвитку міжнародного права"²⁷⁷. Ті держави, які виступали проти закріплення такого права, посилались на "1) непослідовність практики держав та відсутність *opinio juris* (...); 2) створення санкційної системи, яку І. Броунлі назвав "do-it-

---

²⁷⁴ Institute of International Law. *Resolution. Obligation erga omnes in international law*. art.2

²⁷⁵ Ibid. art.5c.

²⁷⁶ Hovel D. *Unfinished business of international law. The questionable legality of autonomous sanctions*. Symposium on unilateral targeted sanctions. 2019 [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/85AFD5B0732D18F2B35D7FC25146CB07/S2398772319000205a.pdf/unfinished_business_of_international_law_the_questionable_legality_of_autonomous_sanctions.pdf (14.12.2019)

²⁷⁷ The International Law Commission. *Report on the work of its fifty-third session*. p.23 paras.54

yourself"²⁷⁸, що загрожує системі колективної безпеки відповідно до Статуту ООН". Роберто Аго зазначав: "Не можна недооцінювати ризики, які може викликати визнання права кожної держави вживати заходів у разі порушення зобов'язань *erga omnes*"²⁷⁹.

Комісія також мала досягти консенсусу між державами, і тим самим отримати підтримку на голосуванні Генеральної Асамблеї²⁸⁰ при затвердженні Статей про відповідальність. Таким чином, для закріплення права третіх держав застосовувати заходи у випадку порушення зобов'язань *erga omnes* було обрано наступне формулювання:

Цей розділ (*про контрзаходи*) не зачіпає права будь-якої держави, яка має право відповідно до пункту 1 статті 48²⁸¹, посилатися на відповідальність іншої держави, вжити **законних заходів** проти цієї держави для забезпечення припинення порушення та відшкодування збитків в інтересах постраждалої держави або бенефіціарів зобов'язання, які порушено²⁸².

Комісія з міжнародного права не конкретизувала, які саме заходи є "законними". Також не було надано однозначної відповіді на запитання, чи мають право треті держави у випадку порушення зобов'язань *erga omnes* проти іншої держави застосовувати контрзаходи. У фінальних обговореннях Комісія з міжнародного права наголосила на тому, що "на час прийняття Статей про відповідальність, практика застосування контрзаходів на захист загального інтересу ще не установилась, а тому звичаєва норма перебуває на етапі формулювання"²⁸³. Як зазначила Комісія у Коментарях до статті 54, подібне формулювання "залишає місце для прогресивного розвитку міжнародного

---

²⁷⁸The International Law Commission. *Report on the work of its fifty-third session* Extract from the Yearbook of the International Law Commission 2001. vol. I p.35, paras. 2, 5 [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2001_v1.pdf (14.12.2019)

²⁷⁹ Alland D. *Countermeasures of General Interest*. p.1228. (З посиланням на ILC Yearbook (1979), vol. II, Part One, at 43. para.91)

²⁸⁰ UNGA Res 56/83 *Responsibility of States for internationally wrongful acts* art.54

²⁸¹ Коментар: п.1 ст.48 Статей про відповідальність визначає право держави посилатись на відповідальність іншої держави у випадках: а) порушення зобов'язання належить групі держав, включаючи цю державу, і встановлюється для захисту колективних інтересів групи; б) порушене зобов'язання, що належить міжнародній спільноті в цілому (UNGA Res 56/83 *Responsibility of States for internationally wrongful acts*)

²⁸² UNGA Res 56/83 *Responsibility of States for internationally wrongful acts* art. 54

²⁸³ Ronzitti N. *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law*. Italy. Istituto Affari Internazionali.2015. p.28

права"²⁸⁴.

Інституції ООН заперечують легальність контрзаходів третіх держав. Генеральна Асамблея у Резолюції 70/185²⁸⁵ закликає міжнародне співтовариство:

вжити невідкладних та ефективних заходів для припинення використання односторонніх примусових економічних заходів проти країн, що розвиваються, за відсутності повноважень, наданих відповідними органами ООН або не відповідають принципам міжнародного права, викладеним у Статуті ООН та суперечать основним принципам багатосторонньої торгівлі²⁸⁶.

У вересні 2014 року Рада ООН з прав людини у рамках спеціальної процедури заснувала мандат Спеціального Доповідача щодо визначення негативного впливу односторонніх примусових заходів на стан дотримання прав людини²⁸⁷. Спеціальний Доповідач визначає, що "односторонні примусові заходи включають економічні, торгові або інші заходи, які застосовуються державою, групою держав або міжнародними організаціями"²⁸⁸. Метою таких заходів є здійснення примусу на іншу державу змінити політику або здійснити тиск на осіб, групи осіб або організацій у відповідних державах, щоб вплинути на певні процеси без отримання належних повноважень зі сторони Ради Безпеки на вчинення таких дій²⁸⁹. Зокрема, у рамках здійснення офіційного візиту з 24 по 28 квітня 2017 року до Російської Федерації Спеціальний Доповідач вивчив заходи, вжиті більше ніж тридцятьма державами у зв'язку з

---

²⁸⁴ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries Article 54, p. 6-7. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (14.12.2019)

²⁸⁵ Коментар: Резолюція 70/185 Генеральна Асамблея прийнята 131 голосом "за" 2 "проти" і 49 "утрималися" (UNGA Res 70/185. 25.12.2015)

²⁸⁶ UNGA Res 70/185(2015) Unilateral economic measures as a means of political and economic coercion against developing countries. UN doc A/RES/70/185. 22.12.2015

²⁸⁷ UN Human Rights Council. Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/UCM/Pages/SRCoerciveMeasures.aspx> (14.12.2019)

²⁸⁸ UN Human Rights Council. *Research-based progress report of the Human Rights Council Advisory Committee containing recommendations on mechanisms to assess the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights and to promote accountability*. UN doc: A/HRC/28/74. 10.02.2015

²⁸⁹ Ibid.p.5.para.9

окупацією Криму та агресією Росії на Сході України²⁹⁰. Він зазначив, що "односторонні примусові заходи, або так звані - автономні санкції, є такими, що не відповідають міжнародному праву"²⁹¹. Спеціальний Доповідач стверджує, що "допустимість контрзаходів третіх держав залишається не врегульованою у міжнародному праві, і питання про таке врегулювання є відкритим, про що визначено у Резолюції Генеральної Асамблеї 56/83"²⁹².

Деякі держави цілком погоджуються зі ставленням ООН до односторонніх санкцій. Наприклад, у 2016 році Китай та Росія розробили спільну декларацію про Захист міжнародного права, де зазначено, що односторонні примусові заходи є прикладом подвійних стандартів; нав'язування деякими державами своєї волі іншим державам не є допустимим відповідно до загальновизнаних принципів та норм міжнародного права²⁹³.

Однак, підхід, на якому впевнено наполягають інституції ООН, не задовольняє реальний стан речей. Практика застосування контрзаходів третіх держав є широко поширеною у наш час. Наприклад, у 2014 році було опубліковано дослідження Загрози та накладання економічних санкцій 1945-2005 років²⁹⁴, у якому вивчено 1412 випадки застосування санкцій однією або більше держав з однією спільною метою²⁹⁵. Близько половини із цих заходів застосовувались у зв'язку з безпековими та гуманітарними питаннями²⁹⁶. Заходи, спрямовані на обмеження економічних відносин із міркувань внутрішньої економічної політики, не кваліфіковано як санкції²⁹⁷. "Лідером застосування санкцій є США (46%), далі за списком Канада, Росія, Об'єднане

---

²⁹⁰ UN Human Rights Council. *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights, on his mission to the Russian Federation*. 27.07.2017 [Електронний ресурс] /. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.refworld.org/pdfid/59ba95824.pdf> (14.12.2019)

²⁹¹ Ibid.p.11

²⁹² UN Human Rights Council. *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights, on his mission to the Russian Federation*. p.5.paras.9

²⁹³ MFA Russia. *The Declaration of the Russian Federation and the People's Republic of China on the Promotion of International Law*. 2016. [Електронний ресурс] /- Режим доступу до ресурсу:

https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2331698 (14.12.2019)

²⁹⁴ Morgan, T.C, Bapat, N and Kobayashi, Y (2014) *Threat and imposition of economic sanctions 1945–2005: Updating the TIES dataset*. *Conflict Management and Peace Science*, 31 (5). pp. 541-558. ISSN 0738-8942

²⁹⁵ Morgan, T.C, Bapat, N and Kobayashi, Y (2014) *Threat and imposition of economic sanctions 1945–2005*. p.5

²⁹⁶ Ibid.p.9

²⁹⁷ Ibid.p.5

Королівство, Індія"²⁹⁸. Останнім часом ЄС також активно застосовує санкції у рамках здійснення Спільної зовнішньої та безпекової політики. Така політика передбачає право ЄС розробляти та вживати санкції дипломатичного чи економічного характеру (у офіційних документах ЄС зазвичай іменуються як "обмежувальні заходи"), спрямовані на здійснення впливу на політику держав, які порушують міжнародне право чи права людини, або політику, що нехтує дотриманням верховенства права чи демократичними принципами²⁹⁹. Станом на сьогодні діє 27 автономних санкційних режимів ЄС, 8 санкційних режимів, застосованих спільно ЄС та ООН³⁰⁰.

Можна зробити висновок, що практика застосування заходів держав для захисту спільного блага не є поодиноким. До причин поширення практики застосування заходів третіх держав у випадку порушення міжнародних зобов'язань іншою державою можна віднести: 1) бездіяльність Ради Безпеки у випадках, коли держави-члени мають власний політичний інтерес не застосовувати санкції; 2) недостатня сформованість механізму регіональних організацій для вжиття колективних заходів безпеки у випадку грубого порушення норм міжнародного права; 3) недостатність класичних контрзаходів, які може вживати постраждала держава для припинення порушення іншою державою міжнародних зобов'язань проти неї; 4) право кожної держави вимагати припинення порушення зобов'язань *erga omnes*; 5) вжиття контрзаходів може бути частиною зовнішньої політики держав (наприклад, засіб захисту демократичних цінностей, прав людини, які держава проголосила відстоювати по всьому світу).

---

²⁹⁸Morgan, T.C, Vapat, N and Kobayashi, Y (2014) *Threat and imposition of economic sanctions*. p.10

²⁹⁹ European Union. Common Foreign and Security Policy. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: https://eeas.europa.eu/topics/common-foreign-security-policy-cfsp/420/common-foreign-and-security-policy-cfsp_en (14.12.2019)

³⁰⁰ EU Sanctions Map. [Електронний ресурс] - EU. - Режим доступу до ресурсу: https://www.sanctionsmap.eu/#/main?filters=%7B%22adopted_by.id%22%3Afalse%2C%22country.code%22%3A%22AF%22%3Afalse%2C%22CF%22%3Afalse%2C%22CD%22%3Afalse%2C%22GW%22%3Afalse%2C%22IR%22%3Afalse%2C%22IQ%22%3Afalse%2C%22LB%22%3Afalse%2C%22LY%22%3Afalse%2C%22ML%22%3Afalse%2C%22KP%22%3Afalse%2C%22SO%22%3Afalse%2C%22SS%22%3Afalse%2C%22SD%22%3Afalse%2C%22SY%22%3Afalse%2C%22YE%22%3Afalse%7D%2C%22measures.type.id%22%3Afalse%2C%22%22%3Afalse%2C%22%23%22%3Afalse%2C%22%24%22%3Afalse%2C%22%25%22%3Afalse%2C%22%26%22%3Afalse%2C%22%28%22%3Afalse%2C%22%29%22%3Afalse%2C%22%30%22%3Afalse%2C%22%33%22%3Afalse%2C%22%34%22%3Afalse%2C%22%35%22%3Afalse%2C%22%36%22%3Afalse%2C%22%37%22%3Afalse%2C%22%39%22%3Afalse%2C%22%41%22%3Afalse%2C%22%42%22%3Afalse%2C%22%43%22%3Afalse%7D%7D&checked= (14.12.2019)

Міжнародне право – явище динамічне. Воно створюється та змінюється практикою держав та визнанням такої практики обов'язковою для виконання. Часом такі заходи є єдиним засобом належної реакції на грубі порушення норм міжнародного права. Наприклад, у зв'язку із накладанням вето Росією та Китаєм у Раді Безпеки при розгляді питання щодо вжиття заходів реагування на конфлікт у Сирії 2012 року, Державний Секретар Хілларі Клінтон закликала держави "подвоїти наші зусилля поза Організацією Об'єднаних Націй з тими союзниками та партнерами, які підтримують право сирійського народу на краще майбутнє"³⁰¹. Якщо існують явища, які мають ґрунтовно сформульовану практику їхнього застосування, але досі не набули правового нормативного закріплення, то питання постає не у їхній незаконності, а у відсутності належного врегулювання. Як зазначив Карло Фокарелл, "всеохоплюючий підхід допоміг би нам зрозуміти, що, доки ми сперечаємось про те, яка відповідь є "правильною", а яка "не правильною", треба переосмислити "новий світ", у якому ми живемо"³⁰².

Давидович, який досліджував контрзаходи третіх держав³⁰³, стверджує, що "практика застосування контрзаходів третіми сторонами є достатньо поширеною, уповноваженою та послідовною, що є основою для формування норми звичаєвого міжнародного права"³⁰⁴. Він зазначив також про наявність *opinio juris* як другої обов'язкової складової міжнародного звичаю³⁰⁵. Статті про відповідальність є ні чим більшим, ніж доктринальним джерелом, а тому не можна керуватись виключно ними у доказуванні відсутності права застосовувати контрзаходи третім державам³⁰⁶.

Таким чином, легітимність контрзаходів третіх держав як реакція у

---

³⁰¹ Hilary Clinton. *Clinton calls for 'friends of democratic Syria' to unite against Bashar al-Assad*. Guardian. 2012 [Електронний ресурс] / - Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/05/hillary-clinton-syria-assad-un> (14.12.2019)

³⁰² Focarelli C. *International law and third-party countermeasures in the age of global instant communication*// QIL, Zoom-in 29. 2016 p.24.

³⁰³ Dawidowicz M. *Third-Party Countermeasures in International Law*. Cambridge University Press. 2017

³⁰⁴ Focarelli C. *International law and third-party countermeasures in the age of global instant communication* p.17 (З посиланням на: M Dawidowicz. *Third-party countermeasures: a progressive development of international law?*)

³⁰⁵ Ibid. p. 17

³⁰⁶ Ibid.p.17

випадку порушення зобов'язань *erga omnes* досі не є загально визнаною у міжнародному праві. Ключовим аргументом, який виправдовує застосування контрзаходів третіх держав, є поява міжнародної звичаєвої норми – право держав вимагати від усіх держав виконувати зобов'язання *erga omnes*. При застосуванні контрзаходів третіх держав, важливо дотримуватись вимог, які ставляться для звичайних контрзаходів (відповідь на грубе порушення міжнародних зобов'язань, попередження про застосування та переговори, несиловий характер, пропорційність, тимчасовість тощо). Якщо вимог дотримано не буде, очевидно, що такі заходи розглядаються як підстава для притягнення до міжнародно-правової відповідальності.

3.3. Оцінка ефективності односторонніх санкцій як засобу забезпечення виконання міжнародних зобов'язань

Оцінювати ефективність односторонніх санкцій, розглянутих у Підрозділах 3.1. та 3.2., є ще більш складним завданням, ніж оцінювати ефективність колективних заходів, розглянутих у Розділі 2. По-перше, класичні контрзаходи, передбачені Статтями про відповідальність, у більшості випадків не є ефективним засобом припинення порушення міжнародних зобов'язань. У глобалізованому сучасному світі призупинення виконання міжнародних зобов'язань за двостороннім договором є вкрай не переконливим аргументом, який би підштовхнув державу припинити порушення. Особливо у ситуації, коли порушуються міжнародні зобов'язання характеру *erga omnes*. По-друге, контрзаходи третіх держав не є загально визнаними у міжнародному праві, тому будь-яка централізована система і перелік таких заходів відсутні. Зрештою, Д. Алланд стверджує, що "контрзаходи – це механізм приватного встановлення справедливості, сенс існування якого виправдовується, коли інституції не здатні забезпечити виконання правових норм"³⁰⁷.

Сьогодні багато хто говорить про неефективність односторонніх заходів як засобу припинення міжнародних протиправних діянь. Однак, держави

---

³⁰⁷ Alland D. *Countermeasures of General Interest*, p.1226

продовжують їх активно застосовувати. Професор Франческо Джумеллі зауважив, що "при визначенні ефективності санкцій здійснення оцінки зміни поведінки порушника є недостатньою"³⁰⁸. Він пропонує чотирискладову методологію визначення результативності санкцій:

1. Розглянути санкції у ширшому контексті зовнішньої політики та їхнє місце у стратегії впливу на суб'єкта порушення;

2. Визначити "логіку санкцій": яка ціль ставиться перед санкціями (примус, сигналізація, стримування);

3. Порахувати ціну та політичні наслідки санкцій. Розрахунок ціни має відбуватись як для того, хто накладає санкції, так і того, на кого вони накладені;

4. Враховувати відносну корисність санкцій. Як зазначає Професор Джумеллі, в умовах кризи держави мають наступні інструменти впливу на порушення: 1) дипломатія; 2) економічна допомога; 3) війна; 4) санкції³⁰⁹.

Оцінюючи санкції ЄС проти Росії³¹⁰ із застосуванням чотирискладової методології, Професор Джумеллі визначає наступну результативність:

1. санкції застосовуються поряд із дипломатичним тиском, мобілізацією НАТО, економічною допомогою Україні;

2. санкції спрямовані не тільки на здійснення тиску на зміну політики Росії, а й на стримування підтримки сепаратистського руху та сигнал про порушення міжнародного права;

3. ціна накладених санкцій для Росії є значно вищою, ніж для держав ЄС;

4. ЄС не готовий використовувати воєнну силу, а в умовах такого грубого порушення міжнародного права, дипломатія є недостатньою реакцією на порушення. Таким чином, комплексний аналіз санкційних режимів

---

³⁰⁸ Franco C. *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law*. Italy. Istituto Affari Internazionali. 2015. p.28

³⁰⁹ Ibid. p.28

³¹⁰ Коментар: санкції ЄС проти Росії застосовуються починаючи з липня 2014 року у зв'язку з анексією Криму та агресією на Сході України. Близько 30 держав застосували санкції проти Росії. Ці тісно скоординовані заходи накладаються з метою припинення бойових дій, переговорів про мирну угоду, забезпечення мирної угоди та підтримання територіальної цілісності України, включають індивідуальні (замороження активів, заборона поїздок) та галузеві (фінанси, оборона та нафтові послуги) заходи (Erica Moret, Thomas Biersteker, Francesco Giumelli, Clara Portela, Marusa Veber, Dawid Bastiat-jarosz, Cristian Boboccea. *The new deterrent? International sanctions against Russia over the Ukraine crisis* The Netherland. 2016. p.44)

дозволить оцінити рівень ефективності санкцій та доцільність їхнього застосування³¹¹.

У Підрозділі 2.3. було виведено критерії ефективності санкцій: політична нейтральність, оперативність, доцільність, достатність, комплексність, моніторинг. Оцінка односторонніх заходів, застосованих державами для припинення порушення міжнародних зобов'язань, за цими критеріями є наступною:

Політична нейтральність. Односторонні санкції держав застосовуються у випадках порушення міжнародних зобов'язань *erga omnes*. На відміну від санкцій Ради Безпеки, які не завжди застосовуються з причин використання постійними членами права вето, односторонні санкції залишаються єдиною належною реакцією на грубі порушення міжнародного права. Два приклади можна навести щодо цього: криза у Сирії та агресія Росії проти України. У 2017 році Росія та Китай застосували право вето під час голосування у Раді Безпеки за проект резолюції, який передбачав накладання санкцій³¹² на Сирію у зв'язку із застосуванням урядом Президента Башар аль-Асада хімічної зброї проти цивільного населення³¹³. У відповідь на грубе порушення Конвенції про хімічну зброю³¹⁴ та інші порушення, вчинені проти сирійського населення, ЄС застосував обмежувальні заходи до фізичних та юридичних осіб³¹⁵. Те саме зробили інші держави - США, Австралія, Канада, Японія, Норвегія, Туреччина, Об'єднане Королівство та Ліга Арабських

---

³¹¹ Franco C. *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law*. Italy. Istituto Affari Internazionali. 2015. p.28

³¹² Коментар: проект резолюції передбачав внесення до санкційних списків ООН осіб, причетних до хімічних атак 2014 та 2015 років, що було встановлено незалежним розслідуванням ООН.

³¹³ *Russia and China veto UN resolution on Syria sanctions*. *AlJazeera*. 28 February 2018. [Електронний ресурс] / - Режим доступу до ресурсу: <https://www.aljazeera.com/news/2017/02/russia-china-veto-resolution-syria-sanctions-170228170547908.html> (14.12.2019)

³¹⁴ Коментар: Сирійська Арабська Республіка ратифікувала Конвенцію про хімічну зброю 14 жовтня 2013 року (Syria's Accession to the Chemical Weapons Convention Enters into Force. OPCW. [Електронний ресурс] / - Режим доступу до ресурсу: <https://www.opcw.org/media-centre/news/2013/10/syrias-accession-chemical-weapons-convention-enters-force>) (14.12.2019)

³¹⁵ European Union. *EU response to the Syrian crisis. Factsheets. 2019*. Bruxelles. EEAS. p.3. [Електронний ресурс] / - Режим доступу до ресурсу: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/22664/EU%20response%20to%20the%20Syrian%20crisis (14.12.2019)

держав³¹⁶. Щодо санкцій проти Росії у зв'язку із окупацією Криму та агресію у Східних районах України, то очевидно, що механізм Ради Безпеки тут є недоступним, оскільки Росія ніколи не підтримає застосування санкцій проти себе.

У ситуаціях, коли застосовуються односторонні санкції держав для задоволення власних зовнішньополітичних інтересів, принцип політичної нейтральності порушується. При цьому держави, які застосовують такі заходи, можуть виправдовувати їх захистом прав людини, демократичних цінностей тощо. Санкції США проти Куби є прикладом чіткої зовнішньополітичної лінії США: нав'язування демократичних цінностей державі соціалістичного режиму. Санкційний режим проти Куби діє ще з 1962 року. У 1996 році США прийняло Закон про свободу та демократичну солідарність Куби (Акт Гельмса-Бертон), який, серед іншого, передбачав накладання санкцій на осіб (у тому числі неамериканського походження), які підтримують будь-які ділові контакти з Кубою³¹⁷. У лютому 2018 року Генеральна Асамблея майже одноголосно³¹⁸ ухвалили Резолюцію 73/8 про необхідність припинення економічного, торговельного та фінансового ембарго США проти Куби³¹⁹. Таким чином, ефективними односторонні заходи є тоді, коли вони вживаються у відповідь на реальне порушення міжнародних зобов'язань *erga omnes*, вчинене проти іншої держави. Якщо ж застосування санкцій обумовлене виключно національними інтересами, такі заходи не є ефективними та є підставою для притягнення до міжнародно-правової відповідальності.

Оперативність. Час є важливим у оцінці ефективності санкцій. Чим швидше буде застосовано санкції, тим менше часу залишається для того, щоб суб'єкт порушення пристосувався до нових обставин. Відтак, вищі шанси

---

³¹⁶ Human Rights Council. *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights on his mission to the Syrian Arab Republic*. UN Doc A/HRC/39/54/Add.2. 30.08.2018

³¹⁷ Congress of the USA. Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996. [Електронний ресурс]/ - Режим доступу до ресурсу: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf>

³¹⁸ Коментар: 189 держав проголосували “за”, 2 держави - США та Ізраїль - “проти”, Молдова та Україна утримались (UNGA Res 73/8. 5.11.2018)

³¹⁹ UNGA *On necessity of ending the economic, commercial and financial embargo imposed by the United States of America against Cuba*. UN Doc A/RES/73/8. 01.11.2018

ефективності санкцій. Прийняти рішення про застосування односторонніх санкцій на рівні держави займає менше часу у порівнянні з часом, який необхідно для розробки проектів резолюцій, досягнення консенсусу на рівні Ради Безпеки. Свідченням цього є санкції, накладені на Судан. На початку 90-х років Генеральна Асамблея прийняла низку резолюцій³²⁰, у яких засуджувала грубі порушення прав людини у зв'язку із громадянською війною у Судані. У 1994 році ЄС прийняв рішення про застосування обмежувальних заходів проти Судану у формі ембарго на зброю, боєприпаси та військову техніку³²¹. У 1996 році Рада Безпеки вперше застосувала санкції проти Судану у зв'язку із підтримкою ним тероризму у формі обмеження дипломатичних відносин із Суданом та обмежень пересування³²². У 1997 році США застосувало суворіші санкції проти Судану у формі торговельного ембарго та замороження активів деяких представників влади Судану, причетних до масових порушень прав цивільного населення³²³.

Доцільність санкцій як критерій ефективності оцінюється так само, як і у випадку застосування колективних санкцій: кожна ситуація вимагає індивідуальної оцінки та застосування різних видів санкцій, що залежить від конкретних обставин. Наприклад, за дослідженнями науковців Інституту вищих досліджень (Женева) станом жовтень 2016 року було виявлено, що:

серед санкцій проти Росії найбільш ефективними виявилися фінансові заходи, зокрема контроль над грошовими потоками, застосовані проти політичних еліт Росії. Заборона транзакції SWIFT скоріше за все мають контр продуктивний ефект, а подальші заходи проти сфери енергетики та Росії матимуть незначний вплив³²⁴.

Таким чином, при розробці або продовженні санкційних режимів суб'єктам накладання санкцій слід брати до уваги подібні розрахунки та

---

³²⁰ Коментар: див.напр. A/RES/47/142 (1992), A/RES/48/147 (1993)

³²¹ The Council of the European Union. 94/165/CFSP. 15.03.1994

³²² UNSC Res 1054 (1996). *On sanctions against Sudan*. UN Doc S/RES/1054

³²³ Executive Order 13067: Blocking Sudanese Government Property and Prohibiting Transactions With Sudan.

³²⁴ Moret T., Biersteker T., Giumelli F., Portela, Veber M., Bastivat-Jarosz D. *The new deterrent? International sanctions against Russia over the Ukraine crisis*. The Netherland. 2016.p.44 para.5

відповідно посилювати ті види санкцій, які мають більший ефект і відмовлятися від тих, які не приносять жодних результатів.

Достатність односторонніх санкцій важко оцінювати, так як обмеження різного роду зі сторони однієї держави як правило мають незначний вплив на лінію політики суб'єкта порушення міжнародних зобов'язань. Санкції, накладені на держави їхніми близькими торговельними партнерами, є більш відчутними та ефективнішими ніж ті, що застосовані державами, з якими держава має незначні економічні зв'язки. Санкції часом можуть мати "символічний" характер. Застосовуючи такі санкції, відправники не очікують, що санкції змінять цільову політику, але вони все ж накладають їх, щоб продемонструвати своє невдоволення політикою держави³²⁵. Щодо одноособових санкцій достатність слід розглядати разом із комплексністю.

Комплексність санкцій включає наступні аспекти 1) застосування санкцій разом із іншими засобами впливу на припинення порушення міжнародного протиправного діяння; 2) коло суб'єкта застосування санкцій; 3) застосування різних видів санкцій.

Як вже зазначалось, санкції ніколи не діють ізольовано і завжди мають поєднуватися з іншими інструментами політики. У випадку припинення порушень Росії проти України поряд із санкціями використовуються "дипломатичні канали, переговори та моніторинг ОБСЄ, план допомоги Європейської комісії по підтримці України, НАТО, МВФ та Світовий банку, переговори у Нормандському форматі (Росія, Україна, Франція та Німеччина) та підтримка українських військових операцій"³²⁶.

Багатосторонні санкції є більш ефективними, ніж односторонні санкції. Санкції Ради Безпеки мають суттєвий потенціал щодо попередження або припинення порушення за умови прийняття рішення про застосування санкцій, коли це необхідно; обрання достатніх належних видів санкцій, швидкого та повноцінного впровадження таких санкцій на рівні усіх держав. Однак, пошук

³²⁵ Whang, Taehee. *Playing to the Home Crowd? Symbolic Use of Economic Sanctions in the United States*. International Studies Quarterly 55(3). 2011

³²⁶ Moret T., Biersteker T., Giumelli F., Portela, Veber M., Bastivat-Jarosz D. *The new deterrent?* p.44 para.10

компромісу членів Ради Безпеки часто є перешкодою у прийнятті рішення про застосування об'єктивно необхідних заходів. У деяких випадках посилювати ефективність "компромісних санкцій" Ради Безпеки доводиться автономним санкціям. Такі санкції накладаються державами додатково до санкцій Ради Безпеки з метою посилення санкційного режиму. Легітимність таких заходів залишається досі невизначеною. Наприклад, ЄС виправдовує своє право застосовувати додаткові заходи до санкцій Ради Безпеки тим, що "остання у самому тексті резолюції про застосування санкцій закликає держави "проявляти пильність" щодо виконання санкцій"³²⁷. "Санкції ЄС проти Ірану (2010), Лівії (2011), Кот-Д'Івуару (2011) є прикладами такого типу санкцій ЄС"³²⁸. Інший варіант, коли санкції, попередньо накладені Радою Безпеки, поновлюються у зв'язку із новим етапом розвитку конфлікту у зв'язку з яким вони були накладені. Так сталось із поновленням санкцій ЄС у зв'язку із виборами у Кот-Д'Івуарі³²⁹.

Моніторинг санкцій є важливим елементом на кожному етапі застосування санкцій. Так як односторонні санкції мають децентралізований характер, неможливо створити єдиний центр контролю за застосуванням односторонніх санкцій. Тому кожна держава, яка застосовує односторонні санкції, є відповідальною за створення власного механізму нагляду за виконанням санкцій. Не менш важливим є моніторинг забезпечення прав людини, які можуть бути порушені в умовах накладання санкцій. Спеціальний Доповідач з визначення негативного впливу односторонніх примусових заходів на стан дотримання прав людини у 2017 році підготував доповідь, у якій визначив необхідність гарантування засобів захисту для осіб, постраждалих від застосування односторонніх примусових заходів³³⁰. Зокрема, "сторони, які застосовують односторонні санкції, зобов'язані проводити прозору оцінку

---

³²⁷Biersteker T., Portela C. *EU sanctions in context: three types*. Research Collection School of Social Science. Singapore. 2015. p.2

³²⁸ Ibid. p.2

³²⁹ Ibid. p.2

³³⁰ Human Rights Council *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights*. UN Doc A/HRC/36/4411. 29.09.2017

впливу на права людини застосованих односторонніх заходів та здійснювати регулярний контроль за виконанням цих заходів, у тому числі щодо їхнього негативного впливу на права людини"³³¹. Спеціальний Доповідач закріплює й інші мінімальні гарантії, які має забезпечити держава, яка застосовує односторонні примусові заходи: "гуманітарні винятки для забезпечення основних потреб людини, право на справедливий суд та механізм перегляду рішення про застосування санкцій, право на відшкодування шкоди, завданої застосуванням санкцій"³³².

Таким чином, держави не можуть припинити порушення міжнародних зобов'язань виключно шляхом застосування односторонніх санкцій. Однак, такі заходи можуть впливати, стримувати та сигналізувати про порушення міжнародних зобов'язань у більш переконливий спосіб, ніж дипломатичні заклики, та не вдаючись до застосування сили. Особливо важливим є застосування санкцій у випадках грубих порушень міжнародно-правових норм, коли колективний механізм, передбачений Статутом ООН, не здатний вживати ефективних заходів для припинення порушення з причин відсутності політичної волі. Ефективні санкції є тоді, коли вони застосовані у найкоротший строк з початку порушення, доцільні та достатні, а також вжиті у комплексі як з іншими односторонніми санкціями, так і з іншими законними засобами впливу. При застосуванні односторонніх санкцій кожна держава має гарантувати дотримання прав людини, які можуть бути порушені у випадку застосування санкцій. У іншому випадку, односторонні санкції не можуть розглядатись як такі, що відповідають міжнародному праву.

---

³³¹ Human Rights Council *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights..* p.20

³³² Ibid. p.20

ВИСНОВКИ

У Магістерському дослідженні проаналізовано легальність та ефективність санкцій у міжнародному праві. Виявлено, що у міжнародному праві відсутній єдиний підхід до визначення поняття "санкції". Для того, щоб комплексно розглянути доступні несилові заходи впливу на державу-порушника, а також розкрити питання ефективності санкцій, було обрано критерій цільовості застосування санкцій. В основі цього підходу - ключове призначення міжнародних санкцій: необхідність держав реагувати на порушення норм міжнародного права, у дотриманні яких зацікавлена уся міжнародна спільнота. У роботі досліджено несилові заходи Ради Безпеки та регіональних організацій; контрзаходи постраждалих держав; контрзаходи третіх держав у випадках порушення зобов'язань *erga omnes*.

Сучасній системі санкцій передувала система заходів самопомоги держав, яка включала реторсії, репресалії та війну. Після Другої Світової Війни, відмова від застосування сили та утвердження ідеї захисту прав людини призвели до становлення сучасної системи санкцій. Необхідність виникнення механізмів застосування санкцій також обумовлена: 1) спільним інтересом держав у підтримці міжнародного правопорядку шляхом дотримання міжнародних зобов'язань; 2) відсутністю централізованого апарату примусу, який би контролював дотримання норм міжнародного права.

Колективні санкції Ради Безпеки та регіональних організацій передбачені Розділами VII та VIII Статуту ООН відповідно. Рішення про застосування санкцій приймаються державами-членами ООН у випадках загрози та порушення міжнародного миру та безпеки. Такі ситуації можуть виникати у міждержавних та внутрішніх конфліктах; до них прирівнюються грубі посягання на права людини, тероризм, піратство, розповсюдження заборонених видів зброї тощо. До чинників, які мають негативний вплив на

ефективність застосування колективних санкцій, відносять: політичний характер Ради Безпеки; відсутність національного інтересу держави на національному рівні імплементувати санкції; недостатньо розвинута мережа регіональних організацій. В роботі доведено, що ефективні санкції мають бути застосовані у найкоротший строк з моменту виникнення порушення, відповідати конкретним умовам та обставинам, і що при цьому важливою є взаємодія універсального та регіонального механізмів колективної безпеки ООН.

Право постраждалої держави застосовувати контрзаходи у відповідь на порушення щодо неї міжнародних зобов'язань є нормою міжнародного звичаєвого права. Якщо класичні контрзаходи, закріплені у Статтях про відповідальність, вживаються у відповідь на порушення двосторонніх зобов'язань держав, то контрзаходи третіх держав застосовуються у відповідь на порушення зобов'язань *erga omnes*. Зобов'язання *erga omnes* передбачають, що кожна держава має право вимагати від іншої держави їхнього дотримання з огляду на виключну важливість таких зобов'язань у забезпеченні спільного блага. Якщо класичні контрзаходи визнані міжнародним правом як легальний засіб впливу на державу-порушницю, то щодо контрзаходів третіх держав досі не існує єдиної думки. У будь-якому випадку, контрзаходи є правомірними, якщо відповідають умовам, які закріплені у Статтях про відповідальність держав. Зокрема, застосуванню контрзаходів має передувати попередження про таке застосування, заклик до переговорів; контрзаходи мають бути пропорційними, тимчасовими та такими, що не порушують фундаментальні норми міжнародного права. Контрзаходи третіх держав можуть бути ефективною відповіддю на грубі порушення міжнародних зобов'язань, коли Рада Безпеки не забезпечує належного реагування з огляду на відсутність політичних інтересів її держав-членів. Важливо, щоб такі заходи застосовувались якомога більшою кількістю держав. Для вжиття таких заходів, як правило, необхідно менше часу, порівняно із заходами Ради Безпеки, та політична воля держав супроводжується реальними обмежувальними заходами.

Неврегульованість контрзаходів третіх держав, практика застосування яких є широко поширеною, призводить до підриву усталеної системи колективної безпеки.

При застосуванні санкцій, важливим є забезпечити дотримання прав людини. Після жахливого побічного впливу всеохоплюючих санкцій на права людини в Іраку, санкції набули цільового характеру. Такі санкції застосовуються до конкретних індивідів, причетних до діянь міжнародного протиправного характеру. Застосування цільових санкцій обумовило необхідність забезпечення прав санкціонованих осіб, зокрема права на дотримання процедури внесення до санкційного списку, права на перегляд та процедуру винесення із санкційного списку.

Незважаючи на різницю у мотиваційному призначенні колективних санкцій та контрзаходів: перші мають на меті "забезпечити дотримання миру та безпеки", а другі – "дотримання міжнародних зобов'язань"; все ж таки – вони мають спільну ціль: забезпечити дотримання основоположних міжнародно-правових норм. Легальне та практичне узгодження цих двох механізмів сприяло би забезпеченню ефективного реагування на грубі порушення міжнародного права, забезпеченню дотримання прав людини в умовах застосування санкцій, обмін корисним досвідом між різними суб'єктами застосування санкцій. Адже, важливість застосування санкцій не можна недооцінювати. Як зазначив Кофі Анн, санкції є "тією золотою серединою, яка знаходиться між словом та війною"³³³.

---

³³³ UNGA, *Report of the Secretary-General, In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*. UN Doc A/59/2005/Add.3. 26.05.2005. para.109

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародно-правові акти

1. African Union. Constitutive Act of African Union. 11.07.2000. [Електронний ресурс].– Режим доступу до Ресурсу: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf
2. Charter of the United Nations (UN Charter). United Nations. 26.06.1945. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/>
3. Kellogg-Briand peace pact.1928 art.1. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp
4. League of Nations . The Covenant of the League of Nations.1924 [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp

2. Документи міжнародних організацій

UN resolutions

5. UNGA Res 26/25 *The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*. 24.10.1970
6. UNGA Res 242 (1997) *Supplement to an Agenda for Peace*. Annex II. UN Doc A/RES/51/242. 26.09.1997
7. UNGA Res 56/83 *Responsibility of States for internationally wrongful acts*. UN Doc A/RES/56/83. 28.01.2002
8. UNGA Res 70/185(2015) *Unilateral economic measures as a means of political and economic coercion against developing countries*. UN doc A/RES/70/185. 22.12.2015

9. UNGA Res 31/36 (2016) *Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan*. A/HRC/RES/31/36. 30.11.1976
10. UNGA *On necessity of ending the economic, commercial and financial embargo imposed by the United States of America against Cuba*. UN Doc A/RES/73/8. 01.11.2018
11. UNSC Res 217 (1965) *Southern Rhodesia*. UN Doc S/RES/217. 20.12.1965
12. UNSC Res 232 (1966) *Southern Rhodesia*. UN Doc S/RES/232. 16.12.1966
13. UNSC Res 661(1990) *The situation between Iraq and Kuwait*. UN Doc S/RES/661 p.2 6.08.1990
14. UNSC Res 794 (1992) *Somalia*. UN Doc S/RES/794. 3.12.1992
15. UNSC Res 940 (1994) *Haiti* UN Doc S/RES/940. 31.07.1994
16. UNSC Res 986 (1995) *Authorization to permit the import of petroleum and petroleum products originating in Iraq, as a temporary measure to provide for humanitarian needs of the Iraqi people*. UN Doc S/RES/986 14.04.1995
17. UNSC Res 1267 (1999) *On establishment of SC Committee; imposing limited air embargo and financial embargo on the Taliban*. UN Doc S/RES/1267. 15.10.1999
18. UNSC Res 1373(2001) *On creation of Counter Terrorism Committee*. UN Doc S/RES/1373. 28.09.2001
19. UNSC Res 1730. *De-listing procedure*. p.2-3. S/RES/1730. 19.12.2006
20. UNSC Res 1730 (2006) *On the establishment of a focal point within the Secretariat*. UN Doc S/RES/1730. 19.12.2006
21. UNSC Res 1809 (2008) *On cooperation between the United Nations and regional organizations, in particular the African Union, in the maintenance of international peace and security*. S/RES/1809 (2008). 16.04.2008
22. UNSC Res 1904 (2009) *Office of the Ombudsperson*. S/RES/1904. 17.12.2009

23. UNSC Res 1907 (2009) *On imposing embargo and targeted sanctions against Eritrea*. UN Doc S/RES/1907. 23.12.2009
24. UNSC Res 1973 (2011) *Libyan Arab Jamahiriya*. UN Doc S/RES/1973. 17.05.2011
25. UNSC Res 1970 (2011) *Libya* UN Doc S/RES/1970. 27.07.2011
26. UNSC Res 2094 (2013) *DPRK*. UN Doc S/RES/2094. 7.05.2013

Reports

27. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries [Электронный ресурс] - Режим доступа до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
28. Economic and Social Council. Third report on the human rights situation in Burundi submitted by the Special Rapporteur. 1998 [Электронный ресурс].— Режим доступа до Ресурсу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/105/21/PDF/G9810521.pdf?OpenElement>
29. Economic and Social Council. The Bossuyt Report . The Adverse Consequences of Economic Sanctions. 2000 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.globalpolicy.org/global-taxes/42501-the-adverse-consequences-of-economic-sanctions.html>
30. International Law Commission. Report on the work of its fifty-third session Extract from the Yearbook of the International Law Commission 2001. vol. I [Электронный ресурс] - Режим доступа до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2001_v1.pdf
31. International Law Commission. Yearbook of the International Law Commission. Vol.2.Part 2.1979.
32. The International Law Commission. Report on the work of its fifty-third session Extract from the Yearbook of the International Law Commission 2001. vol. II(2) [Электронный ресурс] - Режим доступа до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf

33. UNGA, *Report of the Secretary-General, In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*. UN Doc A/59/2005/Add.3. 26.05.2005
34. UNGA UNSK. *Compendium of the High-level Review of United Nations Sanctions*.2015. UN Doc A/69/941–S/2015/432. 12.06.2015
35. UN HRC. *Research-based progress report of the Human Rights Council Advisory Committee containing recommendations on mechanisms to assess the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights and to promote accountability*. UN Doc A/ HRC/ 28/74. 10.02.2015.
36. UN HRC. *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights, on his mission to the Russian Federation*. 27.07.2017 [Электронный ресурс] /. - Режим доступа до ресурсу: <https://www.refworld.org/pdfid/59ba95824.pdf>
37. UN HRC *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights*. UN Doc A/HRC/36/4411. 29.09.2017
38. UN HRC. *Report of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights on his mission to the Syrian Arab Republic*. UN Doc A/HRC/39/54/Add.2. 30.08.2018
39. UN Press Release. *"UN Sanctions Cause Suffering"* 5.01.1996 [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
40. <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/200/32815.html>
41. UN. *Report of the Secretary-General. Cooperation between the United Nations and regional and other organizations*. A/73/328–S/2018/592. 17.08.2018
42. UNSC Report. *UN Sanctions, Special Research Report*. 2013. [Электронный ресурс] / – Режим доступа до ресурсу: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/special_research_report_sanctions_2013.pdf

43. UNSC. Subsidiary Organs. United Nations Security Council Subsidiary Organs Fact Sheets 2019 . p.14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/subsidiary_organs_factsheets.pdf

Інші міжнародні акти

44. Institute of International Law. Resolution. Obligation *erga omnes* in international law. 2005. Krakow. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: http://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2005_kra_01_en.pdf

45. MFA Russia. The Declaration of the Russian Federation and the People's Republic of China on the Promotion of International Law. 2016. [Електронний ресурс] /- Режим доступу до ресурсу: https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2331698

46. Protocol A/SP1/12/01 on Democracy and Good Governance Supplementary to the Protocol relating to the Mechanism For Conflict Prevention, Management, Resolution, Peacekeeping and Security 2001

47. Supplementary act A/SA.13/02/12. 17.02.2012

48. United Nations. *Annex to the letter dated 12 December 2007 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the President of the Security Council* A Symposium. Enhancing the Implementation of United Nations Security Council Sanctions. UN Doc S/2007/734

3. Судові рішення

49. *Case Barcelona Traction (Belgium v. Spain)*. Judgment of the International Court of Justice. 05.02. 1970

50. *Case of Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)*. Judgment of the International Court of Justice, 25.09.1997

51. *Case of Kadi v. Council and Commission*. Judgment of the Court of first instance (Second Chamber, Extended Composition). 21.09. 2005
52. *Case of the former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece*. Judgment of the International Court of Justice. 05.12.2011
53. *Case on questions relating to the obligation to prosecute or extradite* (Belgium v. Senegal). Judgment of the International Court of Justice. 20.07. 2012
54. *Case of European Commission and others v. Yassin Abdullah Kadi*. Judgment of the European Court of Justice (Grand Chamber) 18.07.2013

4. Наукова література

55. Андрєєнко О. Л. *Інститут самопомоги у міжнародному праві: історико-правова розвідка* . // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. Вип. 6-2(1). 2013
56. Василенко В.А. *Международно-правовые санкции*. Киев. Издательское объединение "Вища школа". 1982
57. Задорожній О.В, Буткевич В.Г., Мицик В.В. *Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права*. 2001. Київ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iir-mp.narod.ru/books/ipl/konspekt.pdf>
58. Кешнер М. В. *Международная ответственность государств за нарушения обязательств в сфере защиты прав человека*. Москва: РУДН. 2016
59. Панченко В. Г. *Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів*. // Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід № 17/2017
60. Лукашук И.И. *Право международной ответственности*. Волтерс Клувер, 2004
61. Малишева Ю. В. *Проблема ефективності застосування санкцій Ради Безпеки ООН до країн-порушників режиму нерозповсюдження ядерної зброї*. // Часопис Київського університету права. 2013

62. Милашева Ю.В. *Умови ефективності цілеспрямованих міжнародно-правових санкцій Ради Безпеки ООН.* // *Правова система України та міжнародне право, порівняльне правознавство.* 2014
63. Нешатаева Т.Н. *Международно-правовые санкции специализированных учреждений ООН:* автореферат. 1985
64. Alland D. *Countermeasures of General Interest, European journal of international law.* 2002
65. Barry E. Carter, *International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime,*1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2598&context=facpub>
66. Biersteker T. *Types of UN Targeted Sanctions and their Effectiveness: Research Note.* 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: http://www.hlr-unsanctions.org/UN_Targeted_Sanctions_and_Effectiveness.pdf
67. Biersteker Thomas., Marcos Tourinho & Sue E. Eckert, *Thinking about United Nations Targeted Sanctions,* Cambridge University Press. 2016
68. Biersteker T., Portela C. *EU sanctions in context: three types.* Research Collection School of Social Science. Singapore. 2015
69. Chachko E., *Due Process Is in the Details: U.S. Targeted Economic Sanctions and International Human Rights Law,* 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/CAB97B0BB45DE0D128E0C17F39DF5A95/S2398772319000254a.pdf/due_process_is_in_the_details_us_targeted_economic_sanctions_and_international_human_rights_law.pdf
70. Charron A, Portela Cl. *The UN, Regional Sanctions and Africa.* Singapore. 2015
71. Cortright D., Lopez G. A. *Learning from the Sanctions Decade 2000* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://www.globalpolicy.org/security-council/49076-learning-from-the-sanctions-decade.html>

72. Davis L., Engerman. S. *History Lessons Sanctions: Neither War nor Peace.*// Journal of Economic Perspectives. Vol.17. 2003
73. Dawidowicz M. *Third-Party Countermeasures in International Law.* Cambridge University Press. 2017
74. Dobrescu R., *International Law and EU Legislation in Security Council's Counterterrorism Sanctions - a Troubled Relationship,* Law Annals Titu Maiorescu. 2018
75. Doxey M. *International Sanctions in Theory and Practice,* 1983 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1806&context=ji>
1
76. Erica Moret, Thomas Biersteker, Francesco Giumelli, Clara Portela, Marusa Veber, Dawid Bastiat-jarosz, Cristian Bobocea. *The new deterrent? International sanctions against Russia over the Ukraine crisis.* The Netherland. 2016
77. Fassbender, B. *Targeted Sanctions and Due Process: The Responsibility of the UN Security Council to Ensure That Fair and Clear Procedures Are Made Available to Individuals and Entities Targeted with Sanctions under Chapter VII of the UN Charter*” Study Commissioned by the United Nations Office of Legal Affairs, Office of Legal Counsel, 2006
78. Fitzgerald E. *Helping States Help Themselves: Rethinking the Doctrine of Countermeasures.* // Macquarie L.J. 67. 2016
79. Focarelli C. *International law and third-party countermeasures in the age of global instant communication.* // QIL, Zoom-in 29. 2016
80. Franco C. *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law.* Istituto Affari Internazionali. Italy. 2015
81. Garfield R. *The Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being.* // RRN. Network paper. November 1999
82. Gordon E. *Article 2(4) in Historical Context* // Yale Journal of International Law.. 1985

83. Gordon J. *Smart Sanctions Revisited* // Ethics & International Affairs. 2011
84. Hart H. *The Concept of law*. Third Edition. Oxford University Press. 2012
85. Hellquist E. *Regional Organizations and Sanctions Against Members. Explaining the Different Trajectories of the African Union, the League of Arab States, and the Association of Southeast Asian Nations*. KFG Working Paper Series. 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до Ресурсу: http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_59.pdf
86. Hovel D. *Unfinished business of international law. The questionable legality of autonomous sanctions*. Symposium on unilateral targeted sanctions. 2019 [Электронный ресурс] - Режим доступа до ресурсу: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/85AFD5B0732D18F2B35D7FC25146CB07/S2398772319000205a.pdf/unfinished_business_of_international_law_the_questionable_legality_of_autonomous_sanctions.pdf
87. Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffrey J. and Elliot, Kimberly Ann. *Economic Sanctions Reconsidered. // History and Current Policy*. Vol. 1. 1990
88. Kelsen H. *Principles of International law*. New York. 1967
89. Kirk L. Wolcott, *Seeking Effective Sanctions*, Emory Int'l L. Rev. 351. 1997
90. Moret T., Biersteker T., Giumelli F., Portela, Veber M., Bastivat-Jarosz D. *The new deterrent? International sanctions against Russia over the Ukraine crisis*. The Netherland. 2016
91. Morgan, T.C, Bapat, N and Kobayashi, *Threat and imposition of economic sanctions 1945–2005: Updating the TIES dataset*. *Conflict Management and Peace Science*, 31 (5). 2014
92. Nigel D. White. *Autonomous and collective sanctions in the international legal order*. Symposium: Sanctions in international law. 2019

93. Ronzitti N. *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law*. Istituto Affari Internazionali. Italy. 2015
94. Ruys T. *Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework*. UK. Edward Elgar Publishing. 2016
95. Paul. A. James. *Sanctions: An Analysis*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/202/41475.html>
96. Pellet A., Miron. A. *Sanctions*. Oxford Public International Law. 2013
97. Portela C. *National implementation of United Nations sanctions*. // International journal. Winter 2009
98. Yamada T. *Demands for effectiveness in countermeasures: Critical study on international practice*. Ryukoku Law Review, Vol.51, No.3.2019
99. Villalpando V. *The Legal Dimension of the International Community: How Community Interests Are Protected in International Law* // The European Journal of International Law Vol. 21 no. 2. 2010
100. Wallensteen P., Staibano C., Eriksson M. *Making Targeted Sanctions Effective Guidelines for the Implementation of UN Policy Options*. 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/L-External-publications/2003/2003%20Uppsala%20Targeted%20sanctions%20effective.pdf>
101. Walter C. *Security Council Control over Regional Action*.// Max Planck Yearbook of United Nations Law. 1997
102. Whang, Taehee. *Playing to the Home Crowd? Symbolic Use of Economic Sanctions in the United States*. International Studies Quarterly 55(3). 2011

5. Електронні ресурси

103. Albright D., Burkhard S., Gostelow B., Lim M., Stricker A. 56 countries¹ involved in violating UNSC Resolutions on North Korea during the last reporting period. 6,06,2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу:

110. International Law Commission .Analytical Guide to the Work of the International Law Commission. State responsibility. [Электронный ресурс] - Режим доступа до ресурсу: https://legal.un.org/ilc/guide/9_6.shtml

111. Government of Canada. United Nations Act. [Электронный ресурс] / – Режим доступа до ресурсу: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/legislation-lois.aspx?lang=eng

112. HRC. Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights. [Электронный ресурс] - Режим доступа до ресурсу: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/UCM/Pages/SRCoerciveMeasures.aspx>

113. Hilary Clinton. Clinton calls for 'friends of democratic Syria' to unite against Bashar al-Assad. Guardian. 2012 [Электронный ресурс] / - Режим доступа до ресурсу: <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/05/hillary-clinton-syria-assad-un>

114. Middle East Eye. The 43 times US has used veto power against UN resolutions on Israel. 2017. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до Ресурсу: <https://www.middleeasteye.net/news/43-times-us-has-used-veto-power-against-un-resolutions-israel>

115. Office of the Iraq Programme. Oil-for-Food. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.un.org/Depts/oip/background/index.html>

116. Ombudsperson to the ISIL (Da'esh) and Al-Qaida Sanctions Committee [Электронный ресурс] / – Режим доступа до ресурсу: <https://www.un.org/securitycouncil/ombudsperson>

117. *Russia and China veto UN resolution on Syria sanctions. AlJazeera.* 28 February 2018. [Электронный ресурс] / - Режим доступа до ресурсу: <https://www.aljazeera.com/news/2017/02/russia-china-veto-resolution-syria-sanctions-170228170547908.html>

118. Stockholm Process. A Swedish initiative for more effective sanctions. 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pcr.uu.se/research/smartsanctions/the-stockholm-process/>

119. Targeted sanctions consortium. *Effectiveness of UN Targeted Sanctions*. Findings from the Targeted sanctions consortium. 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://graduateinstitute.ch/library/publications-institute/effectiveness-united-nations-targeted-sanctions-findings-targeted>

120. Symposium on Enhancing the Implementation of Security Council Sanctions New-York. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Ресурсу: <https://news.un.org/en/story/2007/04/217322-sanctions-work-best-when-there-are-carrots-and-not-just-sticks-says-ban-ki-moon>

121. UN Security Council. Sanctions Committee information. [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information>

6.Інші джерела

122. Закон України "Про санкції" Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2014, № 1644-VII, Редакція від 14.08.2014.

123. *The Advocate of Peace (1894-1920)* Sage Publications. Vol. 56, No. 10. 1984

124. Congress of the USA. Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996. [Електронний ресурс]/ - Режим доступу до ресурсу: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf>

125. European Parliament. *An EU human rights sanctions regime?* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637892/EPRS_ATAG\(2019\)637892_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637892/EPRS_ATAG(2019)637892_EN.pdf)

126. Global Magnitsky Act. Frequently Asked Questions. Human rights first. 2019. p.5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.humanrightsfirst.org/sites/default/files/hrf-global-magnitsky-faq.pdf>

127. Letter dated 20 February 2018 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council with Enclosure II "ECOWAS Decision A/DEC.2.01/2018" [Электронный ресурс]. – Режим доступа до Ресурсу: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/2018/151> (12.12.2019)